

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

**ПРАВОВІ, СОЦІАЛЬНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ**

*Матеріали
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Чернігів, 19 квітня 2018 року)*

Чернігів
2018

УДК УДК 3490.6 (075.8)

П68

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Академії Державної пенітенціарної служби від 23 квітня 2018 року (протокол № 1)

Редакційна колегія:

Ніщимна С.О., доктор юридичних наук, професор;

Аніщенко В. О., кандидат технічних наук, доцент;

Пузирьов М. С., кандидат юридичних наук;

К82

Правові, соціальні та екологічні аспекти захисту довкілля: матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції (Чернігів, 19 квіт. 2018 р.) / [редкол. : Ніщимна С.О., Аніщенко В.О., Пузирьов М.С.] ; Міністерство юстиції України, Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів, 2018. – 122 с.

До збірника матеріалів ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції увійшли публікації наукових, науково-педагогічних представників, курсантів, студентів Академії Державної пенітенціарної служби та інших вищих навчальних закладів України, присвячені правовим, соціальним, екологічним, економічним та міжнародним засадам управління в галузі раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки.

Для науково-педагогічних працівників, курсантів, студентів, слухачів.

За зміст публікацій і достовірність результатів досліджень відповідальність несуть автори. Редколегія залишає за собою право корегувати матеріали виступів.

УДК 3490.6 (075.8)

© Міністерство юстиції України, Академія Державної пенітенціарної служби, 2018

© Колектив авторів, 2018

*Аніщенко В.О.,
кандидат технічних наук, доцент;
начальник науково-дослідного
центру з питань діяльності органів
та установ ДКВС України
Академії ДПтС, доцент кафедри
адміністративного, цивільного та
господарського права і процесу
Академії ДПтС*

ЕКОЛОГО-ПРАВОВА ОСВІТА ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В ГАЛУЗІ ПРАВА

Екологічна освіта майбутніх фахівців в галузі права передбачає отримання ними необхідних знань, навичок та вмінь для вирішення в подальшій професійній діяльності ситуаційних завдань, пов'язаних з проблемами охорони та захисту природи, раціональним використанням природоресурсного потенціалу країни, використанням еколого-економічних інструментів, визначенням виду відповідальності за екологічні правопорушення.

В програмних документах освіти, що врахували вимоги міжнародних еколого-правових документів, зазначена важливість екологічної компетентності фахівців в різних галузях наук, в тому числі й в праві. Формування еколого-правової свідомості та екологічної компетентності майбутнього фахівця-юриста пов'язано з тим, що майбутня професійна діяльність неодмінно буде відбуватися в системі «суспільство – природа – людина» і корегуватися в залежності від сучасних тенденцій трансформації суспільних відносин в галузі екології.

Нинішня соціокультурна і екологічна ситуація істотно впливає на зміни екологічного законодавства, особливо в частині відповідальності за екологічні правопорушення, тому і постала потреба у формуванні екологічної компетентності майбутнього фахівця-юриста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблемі компетентності фахівців присвячено праці: Байденко В., Болотова В., Бібік Н., Вербицького А., Єрмакова І., Зимньої І., Овчарук О., Равена Дж., Татура Ю., Хуторського А. та ін., в яких дослідники наголошують на тому, що компетентнісний підхід передбачає формування досвіду вирішення життєвих проблем, виконання соціальних ролей, при цьому в якості результату освіти розглядається не сума засвоєних знань, а здатність особистості діяти в конкретних ситуаціях.

Екологічній компетентності особистості та її розвитку присвячена низка досліджень українських та закордонних науковців, а саме: Гуренкової О., Колонькової О., Лук'янової Л., Максимович О., Пруцакової О., Пустовіт Н., Руденко Л., Титаренко Л., Хрипунової А., Шмалей С., Єрмакова Д., Рогової О. та ін.

Метою дослідження є розгляд проблем формування екологічної компетентності у процесі підготовки фахівців в галузі 081 Право.

Екологічна компетентність майбутнього фахівця-юриста є інтегративною характеристикою його особистості, що являє собою системну цілісність набутих екологічних цінностей, засвоєних екологічних знань, способів діяльності із вивчення і дослідження явищ, об'єктів і процесів навколишнього середовища, реалізації функцій екологічного права і екологічної освіти в цілому в професійній діяльності без порушення рівноваги у системі «суспільство – природа – людина».

Важливе значення для формування екологічної компетентності має саме екоцентрична екологічна свідомість, що забезпечує розуміння особистістю суті екологічних проблем, їх природи і джерел розвитку, розуміння ролі й можливостей правових інструментів у розв'язанні екологічних, еколого-економічних проблем; потреба особисто брати участь у природоохоронних заходах, моральна відповідальність у стосунках з природою; вміння проводити еколого-правову просвітницьку роботу.

Набуття екологічної компетентності особистістю, як дотримання нею системи вимог галузевих нормативно-правових актів для вирішення екологічних проблем щодо збереження і охорони довкілля, встановлення юридичної відповідальності за злочини проти довкілля відбувається не тільки протягом вивчення екології, екологічного права, а й інших навчальних дисциплін, що впливають на формування еколого-правової культури, професійної компетенції в цілому. Необхідно зазначити, що екологічна компетентність і еколого-правова культура пов'язані між собою складними взаємозв'язками, що виходять за межі причинно-наслідкових. З одного боку компетентність інтегрує внутрішні і зовнішні компоненти поведінки, відображаючи знання про те, як діяти, конкретні вміння застосовувати ці знання у певній ситуації. Формування компетентності орієнтує на вироблення власних моделей поведінки особистості в різних ситуаціях, їхню авторську апробацію, адаптацію до її ціннісних орієнтацій. Еколого-правова культура не має прив'язки до ситуації, оскільки вона є складовою загальної, духовної культури особистості та впливає на вибір дії особистості в певній еколого-правовій ситуації. З іншого боку, компетентність узагальнює діяльнісно-практичні компоненти еколого-правової культури, ґрунтуючись на знаннях, різноманітних вміннях, цінностях і переконаннях, вольових якостях особистості. Екологічних знань майбутній фахівець-юрист набуває здебільше у процесі вивчення екологічного права, завданням якого є формування у студентів знань теоретичних основ правового регулювання відносин у сфері екології, вивчення механізму правового регулювання та захисту суспільних відносин, що виникають у сфері належності, використання, відновлення природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, а також уміння аналізувати й тлумачити чинне екологічне законодавство та застосовувати еколого-правові норми на практиці.

Після вивчення екологічного права майбутні юристи повинні знати: на понятійному рівні – відносини, які становлять предмет екологічного права, та

їх об'єкт; основні екологічні права громадян, правові форми їх охорони та захисту; гарантії екологічних прав та свобод; джерела екологічного права; особливості правового регулювання окремих видів природокористування; на фундаментальному рівні – правові норми, що визначають порядок використання об'єктів навколишнього природного середовища та їх охорону, містять вимоги екологічної безпеки; на практично-творчому рівні – основні форми діяльності органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів у охороні навколишнього природного середовища та забезпеченні екологічної безпеки; а також вміти: на репродуктивному рівні – дати юридичну оцінку екологічним правовідносинам; тлумачити еколого-правові норми чинного законодавства України та використовувати роз'яснення вищих судових та інших органів у процесі застосування норм права; складати документи, що опосередковують реалізацію екологічних прав громадян; вирішувати справи, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища, раціональним використанням природних ресурсів та забезпеченням екологічної безпеки; на евристичному (алгоритмічному) рівні – правильно і свідомо застосовувати набуті теоретичні знання та норми чинного екологічного законодавства України при вирішенні конкретних справ, що виникають у практичній діяльності різних державних органів чи окремих громадян, у їх взаємовідносинах; вміти у належній формі викласти результати проведеної роботи – скласти проект рішення чи відповіді відповідного державного органу, заяви громадян (наприклад, із метою одержання інформації про стан навколишнього природного середовища) тощо; сприяти забезпеченню дотримання екологічного правопорядку, реалізації екологічних прав особи, вирішувати питання ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та попередження інших екологічних криз; на творчому рівні – знаходити необхідні правові норми, що вміщуються у великому масиві нормативно-правових актів екологічного законодавства, а також у актах інших суміжних галузей законодавства для застосування у

конкретній професійній ситуації; узагальнювати практику застосування екологічного законодавства та робити відповідні висновки.

Процес ефективного формування екологічної компетентності особистості уможлиблюється при дотриманні наступних принципів: реальної практичної участі; розширення «зони відповідальності», оскільки із накопиченням особистістю життєвого досвіду і розширенням її соціальних функцій збільшується частина довкілля, у якій проходить діяльність, тому має розширюватись і зміст повсякденно-побутової екологічної компетентності; розширення соціо-рольової якості професійної діяльності – юристу необхідно сформувати здатність природодоцільно діяти під час прийняття певних рішень щодо визначення юридичної відповідальності за певний вид екологічних правопорушень.

Отже, становлення екологічної компетентності передбачає формування системи екологічних цінностей, усвідомлення і освоєння екологічних знань на рівні фактів, понять, теорій, законів, концептуальних ідей екології, усвідомлення значення екологічного права і екологічної освіти в цілому у становленні особистості і подоланні екологічної кризи; уміння оперувати знаннями для теоретичного і практичного освоєння дійсності; розвиток еколого-правової свідомості як системи уявлень про суспільні відносини у системі «суспільство – природа – людина», для якої характерно орієнтованість на еколого-економічну доцільність, відсутність протиставлення людини і природи, розвиток еколого-правового мислення, що передбачає здатність встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, моделювати і прогнозувати розвиток відносин людини, суспільства до подолання екологічних проблем, екологічної кризи і відповідального відношення до виконання екологічних обов'язків.

Васильченко О. С.,
молодший сержант внутрішньої
служби, командир 125 навчальної
групи Академії ДПтС;
Головач А. А.,
старший викладач кафедри
фізичної підготовки Академії
ДПтС, старший лейтенант
внутрішньої служби;
Філоненко О. А.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичної
підготовки Академії ДПтС,
майор внутрішньої служби;
Черезов Ю. О.,
старший викладач кафедри
фізичної підготовки
Академії ДПтС

ВЗАЄМОВПЛИВ ЕКОЛОГІЇ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА СПОРТУ

У ХХІ столітті перед людством постало нелегке завдання – здійснити кардинальні зміни у своїй свідомості та поведінці, сформулювати і добровільно прийняти обмеження та заборони, що продиктовані законами розвитку природи. Необхідні також фундаментальні зміни в способі життя з врахуванням екологічних, економічних, соціальних і духовних потреб сьогодення. Тому екологічна тематика в сучасному світі набуває зараз все більшої актуальності.

Пильної уваги заслуговує взаємозв'язок екології та спортивної активності, оскільки в центрі стоїть людина та її діяльність. З одного боку, людина активно впливає на навколишнє середовище за допомогою спорту (тренувальна діяльність, експлуатація спортивних споруд, проведення спортивних змагань тощо), а з іншого боку, природа впливає на організм людини: здоров'я та безпека спортсмена залежить від стану навколишнього середовища. Найбільш актуальним на сьогоднішній день є встановлення партнерства між екологією і спортом.

Здорове навколишнє середовище потрібне для якісного заняття спортом, а для багатьох спортсменів саме ця близькість з природою служить мотивацією і натхненням. В свою чергу, забруднене довкілля відбиває бажання займатися спортом і може підірвати життєздатність того чи іншого місця проведення спортивних заходів або самого спортивного заходу.

Підвищення рівня знань і обізнаності людей про взаємовплив спортивної активності та навколишнього середовища повинно торкатися всіх відповідальних учасників, тому Комітет з розвитку спорту Ради Європи працює над такими напрямками: створення програм «Спорт та навколишнє середовище»; ініціювання дискусій на відповідному рівні щодо важливості спорту як елемента в навчанні про середовище; заохочення підприємств, які займаються виробництвом товарів спортивного призначення, для забезпечення інформацією про навколишнє середовище споживачів шляхом друку на упаковках інформації, фінансування програм тощо.

Олімпійський рух дав змогу застосувати в спорті принципи тривалого розвитку питань, пов'язаних з вивченням і збереженням навколишнього середовища, виходячи з порядку денного XXI Конференції ООН.

Олімпійські ігри вважаються ефективним засобом передачі повідомлень щодо потреби в поліпшенні екологічного становища для мільйонів людей. У документах Конференції спортивним організаціям всіх країн пропонується включити заходи в концепцію тривалого розвитку, за допомогою яких людина може забезпечити свою спортивну діяльність та свій стиль життя [1].

Однією з найбільш зловбодених проблем залишається законодавча база. В деяких країнах діє законодавство і регламентації для практики спорту та навколишнього середовища, але більшість країн слабо контролюють цю сферу.

Необхідно пам'ятати, усі наші дії, все що ми робимо, є впливом на навколишнє середовище. Наприклад: в спорті підтримка зелених ігрових спортивних майданчиків вимагає застосування пестицидів і гербіцидів, а

також витрати мільйонів літрів води на рік, експлуатація стандартних спортивних об'єктів і проведення спортивних заходів ведуть до зростання споживання електроенергії, забруднення повітря, великі спортивні заходи залишають після себе значну кількість відходів.

В той же час екологічна ситуація на планеті з кожним роком погіршується. Таким чином, навколишнє середовище в свою чергу впливає на спортивну діяльність. Забруднення повітря, токсичні хімічні речовини, забруднення води, шуми, тютюновий дим, руйнування озонового шару, зміна клімату та інше. Все це може бути причиною респіраторних захворювань, проблем з диханням і слухом, психологічних навантажень на організм, стресу, кисневого голодування, посилення ультрафіолетового опромінення, втрати місць для занять спортом. Непередбачувані і екстремальні погодні умови можуть створювати труднощі заняття спортом в цілому.

Тому одним із напрямів екологічної освіти у галузі фізичної культури і спорту є, покращання ефективності навчально-тренувального процесу, проведення спортивних змагань і фізкультурно-оздоровчих заходів та збереження здоров'я молоді, включення до навчальних програм із різних видів спорту питань екологічної освіти і виховання, які повинні забезпечити спортсмена системою знань про позитивний і негативний вплив чинників навколишнього середовища на стан життєдіяльності людини; надати рекомендації щодо проведення навчально-тренувальних занять спортом в умовах забрудненого навколишнього середовища, в тому числі, різних температурних чинників, забрудненого повітря, води, продуктів харчування тощо.

Основні заходи, які запропоновані з розвитку спорту в стійкому навколишньому середовищі:

- затвердження спільних структур: для розробки законодавства і нормативів, сумісних зі статусом Європейських країн;
- аналізу позитивного досвіду як міжнародних, так і національних спортивних федерацій та організацій;

– систематичного контролю за виконанням регламентацій при організації та підготовці всіх спортивних заходів – від Олімпійських ігор до регіональних змагань;

– проведення аналізу і оцінки показників природних ресурсів, необхідних для спорту, тобто використання суші, води, матеріалів для виготовлення спортивного обладнання, натуральних ресурсів при формуванні мережі спортивних споруд тощо;

– контроль за транспортними потоками, пов'язаними з процесом активного відпочинку населення, який включає проблеми: доступного розміщення спортивних споруд, а також проблеми, що виникають при роботі транспорту, що обслуговує спортивну сферу, тобто забруднення чистих гірських районів для лижного спорту та інші;

– контроль за екологічними наслідками розвитку нових видів спорту та технологій спорту, який включає: критичне обговорення нових видів спорту з точки зору їх впливу на навколишнє середовище [1].

Таким чином, здорове навколишнє середовище ми розглядаємо як один з найважливіших чинників успішної спортивної діяльності. Але, при цьому, навколишнє середовище не повинно руйнуватися та виснажуватися під впливом спорту. В даному випадку, взаємної успішності вирішення окреслених проблем людства можна досягти лише за рахунок гармонійно співіснувати.

Список використаних джерел

1. Грибан Г. П., Сметанникова Т. В. Сучасний спорт і екологія навколишнього середовища. *Біологічні дослідження 2017*. С. 413–415.
2. Кузьмичева Є. В. Спорт і навколишнє середовище: підсумки II Міжнародної конференції. *Теорія і практика фізичної культури*. 1998. № 2. С. 59–61.

*Дрижак В. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, професор кафедри
педагогіки та гуманітарних
дисциплін Академії ДПтС*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЗА ШКОДУ, ЯКУ МОЖЕ БУТИ ЗАПОДІЯНО ДОВКІЛЛЮ АБО ЗДОРОВ'Ю ЛЮДЕЙ

Протягом усього історичного періоду творення сучасної цивілізації людство постійно вступає в суперечки з природою з приводу задоволення своїх найрізноманітніших та всезростаючих потреб у природних ресурсах. Разом з тим, неврегульованість механізму відповідальності суб'єктів господарювання, особливо підприємств з підвищеною небезпекою винуватців аварій, держава бере на себе асигнування значних бюджетних коштів на подолання негативних екологічних явищ. У вирішенні цих проблем особливої актуальності набуває проблема розвитку екологічного страхування як засобу захисту економічних, екологічних та соціальних інтересів громадян та юридичних осіб у випадку забруднення елементів довкілля [3].

Розглядаючи страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно довкіллю або здоров'ю людей як один із видів екологічного страхування та економіко-правових важелів забезпечення безпеки економіки України, необхідно чітко визначити і обмежити його місце. Принциповими узв'язку з цим є такі питання: якого роду забруднення навколишнього середовища можуть бути об'єктом екологічного страхування? Як виробити оцінку ризику при розрахунку страхових тарифів? У яких формах найбільш доцільно проводити екологічне страхування? Який механізм формування страхових фондів для забезпечення відшкодування збитку від екологічних ризиків [3].

Згідно ст.1 Закону України від 07 березня 1996 року № 85/96-ВР «Про страхування» із наступними змінами (далі – Закон), «страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [1].

Розглянемо декілька тез про загальні умови страхування. В Україні суб'єктами страхової діяльності є: страховики, тобто фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно із Законом України «Про господарські товариства», а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності на території України; страхувальники – юридичні особи та дієздатні фізичні особи, які уклали із страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України; страхові посередники, якими можуть бути страхові брокери – юридичні особи або фізичні особи, які зареєстровані у встановленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як страхувальник, та страхові агенти – фізичні особи або юридичні особи, які діють від імені та за дорученням страховика і виконують частину його страхової діяльності, а саме: укладають договори страхування, одержують страхові платежі, виконують роботи, пов'язані із здійсненням страхових виплат та страхових відшкодувань. Страхові агенти є представниками страховика і діють в його інтересах за винагороду на підставі договору доручення із страховиком [1].

Страхова діяльність на території України здійснюється на основі договору страхування, який є письмовою угодою між страхувальником і

страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку – події, передбаченої договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування, а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору.

Предметом договору страхування можуть бути майнові інтереси, що не суперечать Закону і пов'язані: з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням (особисте страхування); з володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування); з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі (страхування відповідальності) [1]. Страхування може бути добровільним або обов'язковим.

Добровільне страхування – це страхування, яке здійснюється на основі договору між страхувальником і страховиком, і загальні умови і порядок здійснення якого, визначаються правилами страхування, що встановлюються страховиком самостійно відповідно до вимог Закону. Обов'язкові види страхування запроваджуються законами України. Забороняється здійснення обов'язкових видів страхування, що не передбачені Законом. Добровільне страхування у конкретного страховика не може бути обов'язковою передумовою при реалізації інших правовідносин. Види добровільного страхування, на які видається ліцензія, визначаються згідно з прийнятими страховиком правилами (умовами) страхування, зареєстрованими Уповноваженим органом.

Статтею 6 Закону в останній редакції визначено 23 види добровільного страхування, зокрема, страхування: життя; від нещасних випадків; медичне; здоров'я на випадок хвороби; залізничного, наземного, повітряного, водного транспорту; вантажів та багажу (вантажобагажу); від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ; майна; цивільної відповідальності власників

наземного, повітряного, водного транспорту; відповідальності перед третіми особами; кредитів; інвестицій; фінансових ризиків; судових витрат; виданих гарантій (порук) та прийнятих гарантій; медичних витрат; сільськогосподарської продукції; інші види добровільного страхування. Страховики мають право займатися тільки тими видами добровільного страхування, які визначені в ліцензії.

Статтею 7 Закону в останній редакції визначено види обов'язкового страхування, їх значно більше, ніж добровільних. Зупинимось лише на тих видах, які актуальні в контексті теми дослідження, а саме страхування цивільної відповідальності: оператора ядерної установки за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту; суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру; інвестора за шкоду, заподіяну довкіллю, здоров'ю людей, за угодою про розподіл продукції, якщо інше не передбачено такою угодою; експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів; суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів; суб'єктів туристичної діяльності за шкоду, заподіяну життю чи здоров'ю туриста або його майну; виробників (постачальників) продукції тваринного походження, ветеринарних препаратів, субстанцій за шкоду, заподіяну третім особам; суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно довкіллю або здоров'ю людей під час зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів; суб'єкта господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно третім особам унаслідок проведення вибухових робіт.

Побіжно розглянемо базові складові договору страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно довкіллю або здоров'ю людей, якими є страхова сума, страхові відшкодування, страховий тариф.

Страхова сума – грошова сума, в межах якої страховик відповідно до умов страхування зобов'язаний провести виплату при настанні страхового випадку, визначається за кожним конкретним об'єктом господарювання, і для об'єктів підвищеної небезпеки відповідно до категорії небезпеки вона становить від 45000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на момент обчислення страхової суми (для груп об'єктів 3 категорії небезпеки) до 200000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на момент обчислення страхової суми (для групи об'єктів 1 категорії небезпеки) [2].

Аналізуючи розмір відшкодувань у разі настання страхової події, слід акцентувати увагу читачів на тому, що важливого значення набуває розмір страхових виплат – грошова сума, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору страхування при настанні страхового випадку: 1) на відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю третіх осіб внаслідок настання страхового випадку, – 50% страхової суми, у т.ч. на одну особу страхова виплата встановлюється: у разі виплати страхового відшкодування спадкоємцям третьої особи, яка загинула (померла), 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; у разі встановлення третій особі I, II і III групи інвалідності – відповідно 450, 375 і 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; за кожний день непрацездатності третьої особи – один неоподатковуваний мінімум доходів громадян, але не більше, ніж 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за весь час втрати працездатності; 2) на відшкодування шкоди, заподіяної природним ресурсам, територіям та об'єктам природно-заповідного фонду, – 30% страхової суми; 3) на відшкодування шкоди, заподіяної майну третіх осіб, – 20% страхової суми [2].

Залежно від категорії небезпеки об'єкта підвищеної небезпеки визначається розмір максимального страхового тарифу – ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за визначений період страхування, у відсотках від страхової суми на 12 місяців і становить від 0,4% – для груп об'єктів 3 категорії небезпеки; 0,6% – для груп об'єктів 2 категорії небезпеки; 1,5%; для груп об'єктів 1 категорії небезпеки [2].

Страховальник повинен протягом двох робочих днів з дати настання страхового випадку письмово повідомити страховика про: його настання, його характер, попередньо встановлені причини, розмір шкоди та вжиті заходи для зменшення збитків.

Таким чином, запровадження в Україні страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно довкіллю або здоров'ю людей, безумовно сприяє підвищенню матеріальної відповідальності забруднювачів довкілля, дозволяє використовувати страхування як додатковий фінансовий інструмент на природоохоронні потреби підприємств, тим самим забезпечуючи необхідний рівень екологізації технологічних процесів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про страхування» від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР із наступними змінами // *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 1996, № 18, ст. 78.
2. Дема Д. І. та інші. Страхові послуги: навч. посібник. /За заг. ред. Деми Д. І.. [2-е вид. перероб. та допов.] Київ: Алерта, 2013. 526 с.
3. Каленіченко Ю. Б. Екологічне страхування та проблеми його розвитку в Україні. *Механізм регулювання економіки*. 2005. № 3. Частина 2. Наукові повідомлення. С. 199 – 209.

*Доній Н.Є.,
доктор філософських наук,
доцент, професор кафедри
економіки та соціальних дисциплін
Академії ДПтс*

ТЕМА ВПЛИВУ СОЛЯРНОЇ АКТИВНОСТІ НА СОЦІАЛЬНЕ ЖИТТЯВ ДОРОБКУ О. Л. ЧИЖЕВСЬКОГО

Характерною особливістю останніх років стало те, що у ЗМІ все частіше з'являються повідомлення, в яких йде попередження про спалахи на Сонці та застереження щодо того, хто з людей може відчути вплив цих спалахів на власному здоров'ї. В рамках наукового дискурсу також зростає кількість розвідок, присвячених геліобіології та все частіше проводяться наукові заходи щодо поєднання геліобіології з хронобіологією та магнітобіологією. Окреме місце серед цих публікацій займають розвідки, в яких описуються космофізичні цикли як прояв зміни ніцшеанського «вічного повернення» (ewigeWiederkunftdesGleichen). Такий науковий тренд став, з одного боку, віддзеркаленням повороту до людини та спробою дати відповіді на питання «Чому людина (соціум) веде себепевним чином?», а з другого – цікавості до здогадокі теорій зроблених раніше [див. 1; 2], також сконцентрованих на людині, її долі та поведінці. Це, в першу чергу, стосується теорій, що пов'язували поведінку людини з космічними об'єктами й окрасили собою початкові етапи еволюції людства.

Вже у першому періоді людської цивілізації східні любомудри (представники конфуціанства, даосизму, буддизму, індуїзму) вказували на магічну роль Всесвіту у долях людей. Утім, як відомо це були тільки «думки», без концептуалізації. Останнє пощастило зробити представникам античної філософії. Нагадаймо, Піфагор представивсвіт як гармонію чисел, наділивши кожную людину та кожную річ числовою мірою, а Платон відкриваючи Академію сподівався, що навчатися в ній будуть особи, які розуміються на геометрії та математиці й зможуть, відкривши таємницю

Всесвіту і гармонії зоряного неба, віднайти ключи до розумного облаштування суспільства на принципах гармонії та блага.

В певному сенсі продовженням ідей античних любомудрів стала теорія геліотараксії Олександра Леонідовича Чижевського (1897-1964), науковця, який за визнанням Міжнародного конгресу біологічної фізики та біологічної космології (Нью-Йорк, 1939) «уособлює для тих, хто живе в ХХ ст. монументальну особистість Леонардо да Вінчі». Загалом, в доробку Чижевського праці щодо розкриття суті синхронізації активності Сонця та процесів, що відбувалися й відбуваються на Землі, займають провідну позицію. З позиції сьогоденного наукового дискурсу світоглядна цінність теорії геліотараксії Чижевського О. Л. полягає в міждисциплінарному підході до обґрунтування впливу Сонця на біосферу та розширенні уявлення про всезагальність зв'язків і взаємозалежність процесів живої та неживої природи.

Оприлюднення Чижевським теорії було підготовлене часом й визначало час. Справа в тому, що поширення інформації про основи теорії відносності, квантової механіки, досягнення в атомній та ядерній фізиці, актуальність ідеї освоєння космосу дали необхідний ґрунт для формування уявлення про нову космологію. Чижевський О. Л. ,відчувши ситуацію, так описував власне відкриття: «Я маю тепер же сказати, що думка про особливий сонячний вплив на організм належить сотням і тисячам тих літописців і хронікерів, які записували надзвичайні явища на Сонці, голод, морові пошестя та інші масові явища на Землі. Але я оформив прадавню думку в форму чисел, таблиць і графіків і показав можливість прогнозування. <...> земні та сонячні явища, їх збіги були описані, але це співпадіння ніколи не було вивчене. Китайський літописець Ма-Туан-Ліна, який жив задовго до нової ери, автори стародавніх арабських і вірменських записів, киево-печерській новгородській літописці, творці галльських і германських хронік – все це я коментував в своїх наукових працях із загальної історії. Ці чудові спостереження, що повторюються із століття в століття, і зафіксовані в різних країнах, змусили мене звернути на них найсерйознішу увагу і я

вирішив особисто розібратися в їхній правдоподібності та достовірності» [3, с.492-493].

Отже, зайнявшись вивченням «питання нового і в той же частакого що давно бентежить розум допитливої людини» [3, с. 653] Чижевський спробував дати пояснення синхронізму викиду енергії Сонцем та подій на Землі й проявів у психіці людини. На основі величезного об'єму зібраного та опрацьованого матеріалу вчений довів, що людський організм випробовує ритмічні впливи середовища, які провокують відхилення в біоритмах людини. Засадою таких впливів філософ назвав космічні процеси у всій гамі прояву – прямі та опосередковані. Наслідки подібних впливів можуть виступати не тільки у вигляді миттєвих хвилинних ефектів, але і у подобиуповільнених за часом, які дають про себе знати через місяці, роки, десятиліття і навіть більше. До опосередкованих, більш сильних за дією, відносяться – тиск, температура, вологість повітря, полярні саява. До прямих вчений відносив передбачуваний ефект випромінювання сонячних плям, гравітаційний вплив місяця, сонячний і місячний світло. Так, «сильні пертурбації на Сонце майже у всіх випадках і у більшості осіб одночасно викликали певні зміни при підвищеній нервовій збудливості, різко виражену емоційність і надлишок моторики. Деякі такий стан характеризували як екзальтаційний або як «надлишок життєвої енергії» [3, с.496].

Крім того, Чижевський зазначав, що чим сильніше, триваліше вплив космічних процесів, тим значніше порушення стійкої рівноваги організму, і, отже, його ослаблення. Ним також було встановлено, що в роки активного Сонця підвищується активність (вірулентність) бактерій. В результаті збільшується число і масштаби епідемій, причому смертність серед хворих набагато вище, ніж в роки спокійного Сонця. Таким чином, психічний стан людини, а також її поведінка, в кінцевому рахунку, визначається природою.

Не менш важливий висновок Чижевський О. Л. зробив відносно поширення певних ідей в соціальному просторі. Вченому припало жити на роки першої світової війни, однак найбільш цікавими в дослідницькому плані

для нього була Лютневої революції 1917 р. та наступна череда кровавих подій початку ХХ ст. На основі надзвичайно великого за обсягом дослідницького матеріалу (самостійно отриманих даних і даних, наданих іншими науковцями) Чижевський спочатку припустив, що : «Мабуть, для виникнення масового руху необхідно, крім обов'язкової наявності соціального фактору, лише одне – підвищений в порівнянні з нормою приплив енергії до Землі, який і може послужити необхідною «звільняючою причиною» в людських масах і рушити цю масу при наявності соціальних умов в дію» [4, с. 653] й потім остаточно стверджував, що: «кількість масових рухів у всіх країнах зростає в міру зростання сонячної активності та досягає максимуму в роки максимуму сонячної діяльності. Потім ця кількість починає зменшуватися і в роки низької сонячної активності досягає свого мінімуму» [3, с. 497].

Спостерігаючи реактивність з якою маси реагували на деяких осіб – зачинателів мітингів, Чижевський писав, що переорієнтація соціуму на раціональне пояснення усього, що відбувається в суспільстві, спровокувала поширення особливого за характером «інтелектуального вірусу», своєрідної «інфекції масового ураження» ідеями. Чижевський пише: «ідея приводить в рух величезні людські маси, помикаючи ними» [4, с.352], якщо вона потрапила на сприятливий ґрунт. Чижевський також дійшов висновку, що «усе інтелектуальне і соціальне життя людських спільнот проходить під знаком епідемій <...> Іноді буває і так, що психічна епідемія з часом переходить в іншу форму масових розумових рухів – епідемію психопатичну» [0, с. 350]. Як можна бачити, дослідник доволі вільно трактує сам термін «епідемія», що в якійсь мірі суперечить прийнятій класифікації хвороб: інфекційні (епідемічні) і хронічні (неепідемічні). Цікаве інше. Чижевський наділяє інфекцію здатністю керувати соціальним простором й зазначає, що з часом інфекція міняється місцями з інтелектуальною спільнотою, й, тоді, «вже не суспільна думка рухає ідею, а ідея призводить до руху величезні людські маси, керуючи ними» [0, с. 352]. Останньою тезою

Чижевський фактично констатував зміни в підпорядкуванні: періодами не раціональне, інтелектуальне керує, а, навпаки, ірраціональне починає верховодити соціальним життям.

Таким чином, вчений не тільки зробив відкриття, але й дав цінний інструментарій для прогнозування ймовірності соціально вибухонебезпечних ситуацій, які враховуючи цикли Сонця цілком можуть статися в майбутньому.

Отже, Чижевський О.Л., спираючись на ідеї, виказані видатними філософами античності, поєднавши доробок античних любомудрів, істориків від доби Античності до новітнього часу з результатами сучасних наукових методів та напрямків, основною тематикою власних досліджень зробив теорією геліотараксії, за якою пояснення соціальних подій та змін у психології людини спиралось на проходженні космічних процесів.

Утім, теорія Чижевського О. Л. не позбавлена слабких місць та позицій для критики. Так, для вченого людина, в першу чергу біологічна істота, вона – реагент на середовище. Відтак, людина у своїй діяльності позбавлена здатності здійснювати спонтанні, мимовільні дії, без явного впливу ззовні і це, в свою чергу, є свідомством того, що усе в поведінці та житті людини визначається не її активністю, а пасивним реагуванням на фізичні процеси. Саме таке бачення суті людини нівелює останню як творця та суб'єкта, а тому і породжує критичні аргументи та неприйняття з боку інших дослідників.

Список використаних джерел

1. Владимирский Б. М., Темурьянц Н. А. Влияние солнечной активности на биосферу-ноосферу. Гелиобиология от А. Л. Чижевского до наших дней. М.: Изд-во МНЭПУ, 2000. 374 с.
2. Пенроуз Р. Циклы времени. Новый взгляд на эволюцию Вселенной. М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2014. 333 с.
3. Чижевский А. Л. Гневы солнца // Чижевский А. Л. На берегу Вселенной. Годы дружбы с Циолковским. Воспоминания. М., Мысль, 1995. С.491–543.
4. Чижевский А. Л. Космический пульс жизни. Земля в объятиях Солнца. Гелиотараксия. М., Мысль, 1995. 768 с.

*Кисельова М. С.,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та
кримінології Академії ДПтС*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПОЛЮВАННЯ ТА ВЕДЕННЯ МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Значення тваринного світу для України важко переоцінити, оскільки він є невід'ємним компонентом навколишнього природного середовища, національним багатством, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей.

На сьогоднішній день площами сливських угідь Чернігівської області становить 2 млн 839 тис. га. В області налічується 59 користувачів мисливських угідь, яким рішеннями обласної ради надані мисливські угіддя.

Національним законодавством України передбачено, що кожен громадянин України має право на спеціальне використання тваринного світу, серед різновидів якого важливе місце займає мисливство та полювання. Саме таке використання тваринного світу призводить до зменшення чисельності найцінніших у мисливському розумінні видів тварин. У Національній доповіді про стан навколишнього природного середовища у Чернігівській області зазначено, що за 2016 рік в області складено 146 протоколів на порушників правил полювання та стягнуто 33558 грн штрафів.

Тому у даному контексті важливим та необхідним кроком залишається пошук шляхів гармонійного співіснування суспільства та живої природи, встановлення балансу між економічними та екологічними потребами людства. При цьому відкритими і недостатньо врегульованими залишаються питання щодо притягнення винних до кримінальної відповідальності за порушення правил полювання.

Важливою правовою гарантією зміцнення законності в галузі раціонального використання та охорони навколишнього природного середовища, природних ресурсів виступає юридична відповідальність, яка включає в себе наступні види: конституційну, адміністративну, кримінальну, цивільну, дисциплінарну, матеріальну, еколого-правову.

Одним з видів юридичної відповідальності у сфері полювання та ведення мисливського господарства України є кримінальна відповідальність.

Кримінальним кодексом України (далі КК України) передбачено відповідальність за таке правопорушення в галузі полювання та ведення мисливського господарства, як незаконне полювання.

Кримінальне законодавство України передбачає відповідальність за п'ять кваліфікованих видів незаконного полювання, а саме, за дії, передбачені КК України, якщо вони вчинені:

- 1) службовою особою з використанням службового становища;
- 2) за попередньою змовою групою осіб;
- 3) способом масового знищення звірів, птахів чи інших видів тваринного світу;
- 4) з використанням транспортних засобів;
- 5) особою, раніше судимою за злочин, передбачений ст. 248 КК України.

Вчинення незаконного полювання службовою особою з використанням свого службового становища передбачає використання для добування об'єктів мисливства службового становища всупереч інтересам служби. За цією ознакою треба кваліфікувати дії службових осіб виконавчої влади (незалежно від рівня) у галузі мисливського господарства та полювання, у галузі охорони навколишнього природного середовища, користувачів мисливських угідь тощо, а також дії службових осіб правоохоронних органів, органів виконавчої, законодавчої та судової влади, які використали для вчинення цього злочину авторитет відповідного відомства, певної службової особи тощо.

Отримання особою (в тому числі й службовою) дозволу на добування звірів, птахів тощо за винагороду треба кваліфікувати як готування до вчинення незаконного полювання (якщо йдеться про вчинення саме кваліфікованого виду незаконного полювання) та давання хабара, якщо полювання відбулося, як закінчений злочин, передбачений відповідною частиною ст. 248 КК України, та давання хабара (ст. 369 КК України). Якщо при цьому полювання було законним або допускалось порушення правил полювання, передбачене ч. 1 ст. 248 КК України, – винна особа несе відповідальність тільки за давання хабара, оскільки готування до злочину невеликої тяжкості не є кримінально караним.

Вчинення незаконного полювання за попередньою змовою групою осіб передбачає участь у добуванні предмету цього злочину двома або більше особами, які до початку виконання його об'єктивної сторони домовились як виконавці про спільне його вчинення. Надання суб'єкту злочину транспортних засобів для поїздки на незаконне полювання, мисливської зброї, мисливської собаки тощо необхідно кваліфікувати із застосуванням відповідної частини ст. 27 КК України.

Під способом масового знищення звірів, птахів чи інших видів тваринного світу слід розуміти таке полювання, яким знищується повністю або майже повністю предмет полювання на території мисливського угіддя чи його певної частини. До нього належать: полювання на хутрових звірів і птахів «котлом», «підковою», «засідками», стрільбою з-під фар, розкопуванням і заливанням нір; на тварин, які зазнають лиха (переправляються водою або по льоду, рятуються від пожежі, повені тощо). За цією ознакою треба кваліфікувати полювання за допомогою електричного обладнання для добування тварин, штучних світлових джерел, дзеркал та інших пристроїв, що осліплюють тварин, вибухових речовин, а полювання шляхом руйнування жител тварин, бобрових загат, гнізд птахів, полювання із застосуванням газу та диму, шляхом заливання нір звірів тощо, за умови, що

таке полювання приводить до знищення великої кількості тварин, у тому числі тих, на яких не здійснювалося полювання.

Під незаконним полюванням, вчиненим із використанням транспортних засобів, слід розуміти застосування їх при вистежуванні або добуванні звірів і птахів (полювання з під'їзду) на автотранспорті; на плаваючих засобах з працюючим двигуном; із літаків та вертольотів тощо.

Незаконне полювання особою, раніше засудженою за таке полювання, має місце в тому випадку, коли особа була раніше засуджена за незаконне полювання за ч. 1 або ч. 2 ст. 248 КК України або ст. 161 КК УРСР 1960 р. і судимість не була знята чи погашена в установленому законом порядку.

Для притягнення до кримінальної відповідальності за цією ознакою не вимагається, щоб раніше особа була засуджена за таке ж порушення, за яке притягається зараз (наприклад, перший раз особа була засуджена за полювання в заборонений час, а другий раз – за полювання забороненим знаряддям).

Сучасне кримінальне законодавство у сфері полювання та ведення господарства потребує змін. На даний час відсутнє законодавче визначення поняття «браконьєрство». Погоджуючись думкою Новікова Р. І., браконьєрством слід вважати всі випадки грубого порушення правил полювання і риболовлі. По-друге, виникає потреба в удосконаленні самої судової практики у сфері застосування кримінальної відповідальності за незаконне полювання, адже на законодавчому рівні неврегульована обов'язковість врахування екологічної цінності відстріляної тварини, кількість добутого і його вартість під час вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

*Колінько С. В.,
курсант юридичного факультету,
Академії ДПтС
Доній Н. Є.,
д.філос.н., доцент,
професор кафедри економіки
та соціальних дисциплін
Академії ДПтС*

РОЗВИТОК ВЧЕННЯ ПРО НООСФЕРУ: ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СУЧАСНОСТІ

Вважається, що поява поняття «ноосфера» (від греч. νόος – розум і σφαῖρα – шар, дослівно – «сфера розуму») пов’язана з іменами французьких науковців: математиком і філософом Е. Леруа (1927 р.) та палеонтологом, священиком, професором кафедри геології Католицького університету в Парижі П. Тейяр де Шарденом. Мислителі під ноосферою розуміли таку сферу взаємодії природи та суспільства, де розумність людської діяльності є визначальним фактором розвитку й таким, що гарантує «злиття з Богом».

Утім, доцільно зазначити, що ідея існування певного всесвітнього Розуму йде корінням в Античність, а саме до філософії стоїків. Стоїки (IV ст. до н.е. – III ст. н.е.) вели мову про «Логос» як про божественний розум світу. Дотримуючись лінії раціонального філософського світобачення стоїки вважали що справжня гарна, моральна поведінка – це розумна поведінка, тобто та, що погоджена з природою людини та природою усіх речей. Ця бажана погодженість виникала тільки якщо людина діяла у відповідності до закону Всесвіту, тобто пізнала закон всесвіту, пізнала саму себе і всесвіт [4, с. 673]. Таким чином, на думку стоїків саме Логос визначає закономірність будови світу, специфіку життя людини, його циклічність та розмірність.

Однак, треба зауважувати, що стоїки не зберегли популярність серед мислителів Середньовіччя та Нового часу, й тільки на межі XIX-XX ст., коли соціум переживав стан занепокоєння щодо майбутнього та намагався відшукати рецепти виживання, наука і філософія почали говорити, що одним

з шляхів порятунку людства має стати дещо інший погляд на інформацію та інформаційну оболонку Землі.

Вченим, який змінив уявлення про взаємодію системи «людина – природа – суспільство» та опосередковано вплинув на концепцію ноосфери французьких вчених був Володимир Іванович Вернадський. Про це зазначали самі французькі дослідники, які писали, що поштовхом до їхньої концепції стало почуте в Сорбоні, коли Вернадський, запрошений читати лекції (1923-1926 рр.), знайомив європейську наукову спільноту з баченням суті біосфери Землі та біохімічних процесів.

Сам В. І. Вернадського вперше опублікував свою концепцію в формі книги в 1926 р., але оформив власну теорію ноосфери та роль людства в розвитку біосфери тільки в 1938 р. в оприлюдненій роботі «Наукова думка як планетне явище» [1]. Утім, зазначимо, теорія Вернадського про ноосферу так і не оформилася в закінчену, адже вчений навіть саме поняття ноосфери вживав в різних сенсах.

Суть теорії ноосфери Вернадського сконцентровано в наступному. На перший погляд, з розвитком суспільства залежність людини від природи зменшується, але це тільки на перший погляд. Коливання температури, вплив геомагнітних полів, сонячне випромінювання надають не тільки явний фізичний, але і неявний психічний вплив і детермінують поведінку людей. Проте вплив є і в зворотному порядку. Тому-то Вернадський В. І. почав викладення власної позиції з того, що усе живе на Землі, в тому числі й людина, не є незалежними від оточуючого середовища. Вернадський вважав, що живе і неживе постійно взаємодіють: «Людина і людство найтіснішим чином перш за все пов'язані з живою речовиною, що населяє нашу планету, від чого вони реально ніяким фізичним процесом не можуть бути відділені. Це можливо тільки подумки» [1, с. 14]. Єдність людини і природи виражається через поняття біосфери як сфери всього живого. Людство, як частина біосфери, впливає на її розвиток і при цьому сама вбудована в загальний біологічний процес. З появою на Землі обдарованої розумом живої

істоти дозволяє переходити планетів нову стадію своєї історії – дозволяє вести мову про ноосферу. Нова стадія окрім розуму характеризується ще одним моментом. Як вказала у статті українська дослідниця, «у рукописі Вернадський В. І. зазначив, що процес переходу від біосфери до ноосфери він вважає результатом прискорення темпів геологічних процесів, пов'язаних зі зростанням наукової думки й соціальної діяльності людства останніх тисячоліть. Ноосфера, на його переконання, – це біосфера, перероблена науковою думкою, підготовлена сотнями мільйонів, навіть мільярдами років, процесом, який створив *Homo sapiens faber*; це не є короткочасним і минулим геологічним явищем» [2, с. 130].

Перехід до ноосфери вимагає конкретних умов – свідомих дій людства та окремої людини. Розвиваючи бачення суті умов Вернадський В. І. Навів їх конкретизацію:

- «1) заселення людиною всієї планети;
- 2) різке перетворення засобів зв'язку й обміну між країнами;
- 3) посилення зв'язків, зокрема політичних, між усіма країнами;
- 4) переважання геологічної ролі людини над іншими геологічними процесами, що протікають у біосфері;
- 5) розширення меж біосфери та вихід у Космос;
- 6) відкриття нових джерел енергії;
- 7) рівність людей усіх рас і релігій;
- 8) збільшення ролі народних мас у вирішенні питань зовнішньої й внутрішньої політики;
- 9) свобода наукової думки й наукового пошуку від тиску релігійних, філософських і політичних об'єднань та створення в державному устрої умов, сприятливих для вільної наукової думки;
- 10) продумана система народної освіти та підйом добробуту трудящих; створення реальної можливості недопустити недоїдання, голоду й убогості, надзвичайно послабити хвороби;

11) розумне перетворення первинної природи Землі з метою задоволення всіх матеріальних, естетичних і духовних потреб чисельно зростаючого населення;

12) виключення воєн із життя суспільства» [2, с. 130].

Можна стверджувати, що більшість пунктів виглядають утопічними. І мабуть це так і бачиться для наукового дискурсу, чим і пояснюється той факт, що навіть попри те, що теорія ноосфери є стратегією виживання, що бібліографія ноосфери, що була видана у 1991 р. Фондом ім. Вернадського В. І., вже нараховувала декілька тисяч найменувань [3], тим не менш, завершеного і загальноприйнятого вчення про ноосферу до сьогоднішнього дня не існує. Більш того, західний науковий дискурс взагалі не згадує теорію ноосфери. Це можна проілюструвати фактом, що наприклад, відомий науковець-теоретик глобалізації Френсіс Фукуяма на зустрічі у Москві 13 червня 2007 р. на питання про Вернадського і ноосферу відповів, що йому не відомі ці ідеї. Утім, можна також зазначити, що протягом ХХ ст. наближені до теорії ноосфери та пов'язаних з розумною діяльністю людини процесів концепції представлені були Гумбольдтом О. («інтелектосфера»), Ферсман А. І. («техносфера»), Флоренський П. В. («пневматосфера»), Лотман Ю. М. («семіосфера»).

Отже, підводячи підсумок, вкажімо, що теорія ноосфери має тривалу історію і, сподіваємось, що вона буде мати остаточне оформлення та практичну реалізацію в майбутньому не тільки у вітчизняному просторі науки, але й у світі.

\

Список використаних джерел

1. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление / Сост. Яншина Ф.Т, ред. Н. Б. Золотова. М., Наука, 1991. 271 с.
2. Лазарева С. В. Актуалізація ідей Вернадського В. І для вирішення проблем суспільного поступу // Актуальні проблеми філософії та соціології. 2015. № 5. С.129–132.

3. «НООСФЕРА – безальтернативное будущее человечества». Библиография работ о ноосфере с рубрикатором. М., Ноосфера, 1991. 93 с.
4. Стойки //Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: Том XXXIA (62). Статика – Судостроительство. СПб., Семеновская Типо-литография (И.А. Ефрона),1901. С.673–676.

*Коренькова Т. Ю.,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права
та кримінології Академії ДПтС*

«Соціально-виховна робота із засудженими щодо їх права на безпечне довкілля як засобу їх реінтеграції»

Право на безпечне для життя та здоров'я довкілля є фундаментальним правом людини і громадянина. Стокгольмською декларацією з навколишнього середовища, прийнята в 1972 році, уперше закріплено право на сприятливі умови життя в навколишньому середовищі, якість якого дозволяє проводити гідне і процвітаюче життя У Декларації в Ріо-де-Жанейро прийнятій 1992 року з навколишнього середовища і розвитку, закріплено право громадян на здорове і плідне життя в гармонії з природою

Українське законодавство передбачає це право як одне з фундаментальних конституційних прав людини і громадянина. Стаття 50 Конституції України передбачає що, «кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди», тобто безпечне для життя і здоров'я людей довкілля, це такий стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічної ситуації і виникненню небезпеки для життєдіяльності громадян. Крім того, Цивільний кодекс України,(ст. 298) визначає право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, як особисті немайнові права, що гарантують природне існування фізичної особи. Особисті немайнові права це життєво необхідні права людини, від яких вона

не може відмовитися і не може бути позбавлена цих прав. Таке право належить кожній фізичній особі, яким вона володіє довіку, не є виключенням і особи, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі.

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля базується на взаємодії людини і навколишнього природного середовища. Людина може зазнати негативного впливу від прояву техногенної або природної небезпеки, тому потребує державного захисту, в тому числі і залучені до суспільно-корисної праці в сфері матеріального виробництва.

Зміст цього права безпосередньо пов'язаний із розумінням і характеристикою безпечного довкілля. Юридичними критеріями цього визначення є нормативи екологічної безпеки, а саме:

- гранично допустимі норми концентрації забруднених речовин у навколишньому природному середовищі;
- гранично допустимі рівні акустичного, електромагнітного, радіаційного та іншого шкідливого впливу на навколишнє природне середовище;
- гранично допустимий вміст шкідливих речовин у продуктах харчування.

У системі засобів виправлення і реінтеграції осіб, які відбувають покарання в установах кримінально-виконавчої служби, врегульованих кримінально-виконавчим законодавством, важливе місце займає соціально-виховна робота. В установах виконання покарань проводиться моральне, правове, трудове, екологічне, фізичне, санітарно-гігієнічне виховання засуджених, а також інші його види, що сприяють формуванню у них життєвої позиції, яка відповідає правовим нормам і вимогам суспільно корисної діяльності та екологічної безпеки. Соціально-виховна робота із засудженими організовується в індивідуальних, групових і масових формах на основі психолого-педагогічних принципів і методів.

Одним із таких напрямків є екологічне виховання осіб, які відбувають покарання в установах кримінально-виконавчої служби та їх права на безпечне для життя та здоров'я довкілля є дуже актуальною проблемою.

Виховна робота з особами які відбувають покарання в установах кримінально-виконавчої служби спрямована на формування та закріплення в них трудових навичок до праці, сумлінного ставлення до навколишнього природного середовища, дотримання вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил поведінки, підвищення їх освітнього і культурного рівнів.

Програми диференційованого виховного впливу на осіб які відбувають покарання в установах кримінально-виконавчої служби враховують особливості режиму відбування покарання, освітній рівень, правороз'яснювальну роботу у сфері екологічної безпеки, та розвиток навичок самовиховання та самоосвіти.

Соціально-виховна робота в установах виконання покарань визначається як цілеспрямована діяльність персоналу органів і установ виконання покарань та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення і соціальної адаптації засуджених, викорінення в них правового нігілізму та формування здорової правосвідомості, яка дозволить їм піклуватися про себе та здорове довкілля для своїх близьких.

Ми живемо у віці бурхливого технічного прогресу. На даний час екологія – це спосіб життя і мислення кожної людини. Сьогодні вже мова йде не про те, щоб змінити життя, а щоб його врятувати. Ми вже звикли до висловів «екологічна небезпека», «екологічна катастрофа», тому проведення правороз'яснювальної роботи з усіма категоріями населення є необхідними.

З цього приводу дуже вдало висловився Роман Хорошев у своїй праці Еволюціонізм «Покикожний из нас не почне піклуватися про повторну можливість використання існуючих ресурсів, виходячи з особистої вигоди, ми будемо продовжувати вбивати природу, в якій існуємо, рубаючи сук, на которому сидимо».

*Лазаренко А. М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правових
дисциплін Національного
університету «Чернігівський
колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Бурлака А. В.,
студент 6 курсу заочної форми
навчання факультету заочного,
контрактного навчання та
підвищення кваліфікації
працівників Академії ДПтС*

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРУ ЩОДО НАДАННЯ ПОСЛУГ СУРОГАТНОЇ МАТЕРІ

Договір між сурогатною матір'ю та біологічними батьками щодо виношування дитини, заслуговує особливої уваги, адже виступає основним засобом правового регулювання відносин учасників програми сурогатного материнства. Іншими словами такий договір є головним документом, що визначає відносини біологічних батьків із сурогатною матір'ю та має складатися відповідно до положень чинного законодавства України, враховуючи індивідуальні вимоги, побажання та можливості подружжя (генетичних батьків) та сурогатної матері.

Як відзначають деякі автори, договір сурогатного материнства є змішаним договором, що поєднує в собі елементи названих на об'єктивному праві і елементи не поіменованих договорів. Тобто в договорі містяться умови про купівлю-продаж та наданні послуг. Таким чином, правове регулювання відносин, що виникають з договору сурогатного материнства, повинно виходити, насамперед, із загальних норм про договори (зобов'язання), норм сімейного законодавства з використанням аналогії закону і аналогії права.

Питання про правову природу договору сурогатного материнства є дискусійним. Багато авторів, виходячи з визначення, даного в СК України, не розглядають договір сурогатного материнства як цивільно-правовий.

Зокрема, Богданова Г. В. наголошує на тому, що «особливий особистий характер відносин між подружжям-замовниками і сурогатною матір'ю; особливе за своїм змістом зобов'язання, яке приймає на себе сурогатна мати в плані виношування, народження і передачу дитини подружжю; специфіка прав і обов'язків сторін у подальшому, коли сурогатна мати забажає стати мамою і відмовиться передати дитину замовникам, залишивши його собі, а подружжя-замовники не вправі впливати на неї або тим більше залучити її до відповідальності за невиконання зобов'язання і т.д. Все це говорить на користь того, що до даних відносин незастосовні норми цивільного права [3, с. 78]. Такі відносини повинні ґрунтуватися на договорі, на думку Богданової Г. В., але договір про надання послуг сурогатної матері не є цивільно-правовим договором [3, с. 79]. Сама ж автор не розкриває правову природу виникаючих відносин, і правове регулювання пропонує засновувати тільки на нормах сімейного законодавства.

Але необхідно відзначити, що відносини, що виникають між нареченими батьками і сурогатною матір'ю, є як особистими немайновими, так і майновими. Тому використання тільки норм сімейного законодавства не вбачається можливим, тим більше, враховуючи той факт, що Сімейний кодекс України детально не регламентує відносини сурогатного материнства.

Однак є й прихильники застосування норм цивільного права до виникаючих відносин за договором сурогатного материнства. Як відзначається в літературі, щоб уникнути випадків відмови у передачі дитини генетичним батькам, вимагання, шантажу з боку сурогатної матері, відмови генетичних батьків прийняти свою дитину та інших негативних моментів відносини з виношування дитини, як і інші цивільні правовідносини, повинні регулюватися договором між сторонами, де були б чітко визначені права та обов'язки кожної зі сторін. На думку Айвар К., для уникнення вкрай важливих для сторін проблем у відносинах з виношування дитини (наприклад, таких, як відмова у передачі дитини генетичним батькам, вимагання, шантаж, відмова генетичних батьків прийняти свою дитину,

відмова від оплати послуг замісної матері і т.д.) сурогатне материнство, як і інші цивільно-правові відносини, має чітко регулюватися договором, укладеним між сторонами, якому необхідно приділяти особливу увагу [2, с. 34]. Тобто автор звертає увагу саме на цивільно-правовий характер відносин, що виникають в рамках договору сурогатного материнства, що на мій погляд, вбачається вірним.

У науковій літературі зустрічається і наступна позиція, що угоди з сурогатною матір'ю лежать за рамками сімейного права. Такі угоди ближче до цивільно-правових угод, які згідно можна віднести до розряду незначних як угод, противних основам моральності і правопорядку [5, с. 55].

Важливо відзначити, що якщо договір не є цивільно-правовим, то в разі невиконання або неналежного виконання сторонами його умов неможливо застосовувати норми про цивільно-правову відповідальність. І в цьому випадку винагорода сурогатної матері залишається за рамками правового поля. З іншого боку, якщо розглядати договір як цивільно-правовий, то виникає питання про його правову приналежності в рамках цивільного права.

На мій погляд, договір подружжя (наречених батьків) з сурогатною матір'ю є цивільно-правовим договором. Крім того, необхідно відзначити, що регулювання відносин, що виникають з договору, виходить з положень цивільного та сімейного законодавства, тобто містить умови, що визначаються цими галузями права.

За своєю природою договір сурогатного материнства близький до договору возмездного надання послуг. Незважаючи на специфіку даного договору, відносини між сурогатною матір'ю і подружжям все ж можна розцінювати як послугу. Тим більше, у всіх договорах, що укладаються між сурогатною матір'ю і генетичними батьками, як термін, що позначає дані відносини, використовується поняття «послуга» [4, с. 20].

Предметом договору сурогатного материнства є дії сурогатної матері по виношуванню і народження дитини, тобто надання послуги, яка має результат – народження дитини сурогатною матір'ю. Важливо ще раз

звернути увагу на той факт, що результатом надання послуги буде виступати саме народження дитини, а не дитина як така. Можливі ситуації, коли дитина гине при пологах, в такому випадку смерть дитини не можна визнати невиконанням договору сурогатного материнства з боку сурогатної матері. Вона належним чином виконала свої зобов'язання за договором, виносила і народила дитину, тому цілком має право отримати винагороду, передбачену договором (нехай навіть і в зменшеному розмірі – що доцільно прописати в договорі). За загальним правилом, «послугодавець» зобов'язаний надавати послуги особисто, так само як і в договорі сурогатного материнства, особистість сурогатної матері має виняткове значення для виконання договору. Більш того, законодавцем встановлені певні вимоги до жінок, які можуть виступати в якості сурогатної матері. Подружжя-замовники (генетичні батьки) також можуть встановлювати свої вимоги до кандидатури сурогатної матері.

Таким чином, при укладенні договору між подружжям і сурогатною матір'ю, предметом договору виступає виношування дитини та згода сурогатної матері на державну реєстрацію дитини генетичними батьками, з наступною передачею дитини останнім, тобто надання своєрідної послуги, за яку сурогатна мати отримує винагороду за договором. Подружжя зобов'язуються надавати матеріальну допомогу сурогатної матері в період її вагітності (тобто компенсувати всі витрати, пов'язані з вагітністю та пологами сурогатної матері). Вона ж зобов'язується дотримуватися умов договору, що передбачають обов'язкове проходження медичних оглядів, дотримання встановленого режиму, виконання всіх приписів обраного подружжям лікаря та інші умови, а найголовніше передачу дитини, після його народження. Такі умови прописані в договорах, що укладаються в США, включаючи навіть розклад відвідувань лікаря на кожному місяці вагітності [6, с. 95]. У даному випадку, якщо сурогатна мати не виконає умови договору, то вона буде зобов'язана повернути зроблені витрати

подружжя за договором в силу ч. 5 ст. 653 ЦКУ, або можливо, сторони встановлять штрафні санкції, за невиконання певних умов договору.

Такий договір є консенсуальним і вважається укладеним з моменту його підписання. Договір можна вважати алеаторним, тому необхідно детально формулювати і регламентувати всі умови, що дозволить звести ризик до мінімуму. Важлива умова договору про оплату послуг сурогатної матері, як майнове ставлення між сторонами, буде регулюватися нормами Цивільного кодексу України. Подружжя оплачують послугу, надану їм сурогатною матір'ю, в разі виконання нею умов договору та надання згоди на реєстрацію дитини нареченими батьками.

Отже, договір сурогатного материнства за своєю природою є цивільно-правовим, що виникає в рамках договору надання послуг; має ознаки консенсуальності та алеаторності. Регулювання відносин, що виникають з договору, виходить з положень цивільного та сімейного законодавства, тобто містить умови, що визначаються цими галузями права. Такий договір є і змішаним і не поіменованим, оплатним, двостороннім.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон від 16 січня 2003 р. № 435-IV // *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Айвар Л. К. Правовий захист сурогатного материнства. *Адвокат*. 2006. № 3. С. 32–38.
3. Богданова Г. В. Проблеми правового регулювання особистих і майнових відносин між батьками та дітьми: дис. ... канд. юрид. наук Саратов, 1999. 181 с.
4. Брагінський М. І. Договори підряду і возмездного надання послуг за цивільного законодавства. *Законодавство і економіка*. 1997. № 17–18. С. 18–45.
5. Леженін В. М. Проблеми договірних відносин, пов'язані з сурогатним материнством. *Актуальні проблеми цивільного права, цивільного та арбітражного процесу*: у 2 ч. Ч. 1: гражданское право: матеріали наук. конф. (Воронеж, 15-16 березня 2002 р.). Воронеж: Видавництво Воронежського держ. ун-ту, 2002. 408 с.
6. Сакович О. М. Правовідносини подружжя по закордонному законодавству. *Журнал російського права*. № 10. 2003. С. 159–168.

*Лазаренко А. М.,
кандидат юридичних наук.,
доцент, доцент кафедри правових
дисциплін Національного
університету «Чернігівський
колегіум» імені Т. Г. Шевченка;
Микуця Р. П.
студент 6 курсу заочної форми
навчання факультету заочного,
контрактного навчання та
підвищення кваліфікації працівників
Академії ДПтС*

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПЕРЕБУВАННЯ ЧОЛОВІКА ТА ЖІНКИ У ФАКТИЧНОМУ ШЛЮБІ

Актуальність цієї теми визначена сучасною тенденцією життя, в якому переважна більшість молодих пар обирають спільне проживання без реєстрації шлюбних відносин. Даний вид співжиття чоловіка та жінки, іменується як «громадянський», «цивільний», «фактичний», «фактичні шлюбні відносини» не має чіткого визначення в українському законодавстві. Ці терміни використовують в юридичній та науковій практиці юристи та вчені.

Перебуваючи у фактичному шлюбі, у чоловіка та жінки виникають взаємні права та обов'язки, законодавче регулювання яких, у більшості випадках, має свої особливості. І хоча окремі питання досліджувались у працях таких вчених-юристів, як Жилінкова І., Червоний Ю., Апопій І., Ромовська З., Махінчук В., Фурса С., та інших, залишилося чимало проблем, що вимагають наукового осмислення й відповідних рекомендацій.

«Фактичне подружжя» має особисті немайнові права такі ж, як й у зареєстрованого подружжя. Чоловіку та жінці гарантовані рівні права відповідно до основних прав і свобод людини. Перебуваючи у «фактичному шлюбі» вони мають право на свободу думки, вибору роду занять, місця проживання, відосповідання. Наділені правом вирішувати свій сімейний устрій, що включає в себе: розподіл сімейних обов'язків, ведення спільного

побуту та виховання спільних дітей. Під майновими відносинами «фактичного подружжя», слід розуміти відносини, що виникають між жінкою та чоловіком з приводу майна і мають економічний зміст. Перебування чоловіка та жінки у фактичних шлюбних відносинах створює досить суттєві проблеми при реалізації права власності на частку майна яке є об'єктом спільної власності. Майнові права учасників позашлюбних взаємовідносин можуть бути захищені тільки нормами цивільного права, зокрема, про спільну часткову власність [4].

На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою, поширюються положення глави 8 СК України. Отже, частина 2 ст. 74 СК України поширюється на осіб, які не перебувають у шлюбі між собою, але проживають однією сім'єю, положення Сімейного кодексу, пов'язані з набуттям за час спільного проживання права на придбання майна, що регулюють аналогічні відносини між особами, які перебувають у зареєстрованому шлюбі. Однак, наведене положення, як зазначалося, суперечить частині 2 ст. 21 СК, яка встановлює, що проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без реєстрації шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя [5].

Проблемним також є процес розподілу майна. Ділити можна тільки спільне майно, але для цього хтось повинен визнати факт спільної сумісної власності на нього. Статтею 74 Сімейного кодексу України встановлено: якщо жінка і чоловік проживають однією родиною, але не перебувають між собою у шлюбі, майно, нажите ними за час спільного проживання, належить їм на правах спільної сумісної власності, якщо інше не встановлене письмовим договором між ними. Проте, відсутня судова практика розгляду спірних питань щодо розподілу майна після розірвання «фактичного шлюбу» ще немає достатньої судової практики [1, с. 34].

Заслуговують на увагу особливості, пов'язані із проживанням жінки й чоловіка без реєстрації подружнього союзу, насамперед тих, що стосуються народження дитини, розподілу майна, спадщини [4, с. 83].

Питання, пов'язані з народженням дитини, регулюються передусім ст. 125, 142, 180 СКУ. Відповідно до ст. 142 СКУ діти мають рівні права та обов'язки щодо батьків незалежно від того, чи перебували ті у шлюбі між собою. Отже, їхні права є захищеними. Відсутність реєстрації шлюбу стає на заваді спільному усиновленню фактичним подружжям однієї і тієї ж дитини (ч. 4 ст. 211 СКУ). Якщо чоловік і жінка, які перебувають у «фактичному шлюбі», вирішили «розлучитися» (припинити спільне проживання і ведення спільного господарства), права їхньої спільної дитини не повинні обмежуватися. Чинне законодавство передбачає можливість отримання аліментів і у разі перебування в зареєстрованому шлюбі (ст. 75 СКУ), і в разі фактичних шлюбних відносин (статті 76, 91 СКУ).

Все більше вчених та дослідників вивчають проблемні питання, які виникають при реалізації прав «фактичних шлюбів». З прийняттям 10 січня 2002 року СКУ було вирішено деякі питання, пов'язані з існуванням «фактичних шлюбів», проте повністю не внесло ясності у вирішення даної проблеми.

Регулювання сімейних відносин здійснюється з метою зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб, утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї, побудови сімейних відносин на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки, забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку [3].

Таким чином, чоловік та жінка, які вступили у спільне життя, та не зареєстрували свої шлюбні відносини, являються фактично незахищеними з боку держави. З іншого боку «фактичне подружжя» мало чим відрізняється від зареєстрованого. Спільне проживання, спільне майно, ведення спільного господарства та народження дітей – все це являється основою сім'ї. Реєструвати свої відносини чи ні – особисте право кожного. Українська держава повинна виступати гарантом сім'ї та забезпечувати правовий захист для всіх подружніх відносин. Беручи приклад з деяких Європейських країн,

де «фактичний шлюб» є законодавчо визнаним та являється на рівні з зареєстрованим.

Список використаних джерел

1. Апопій І. В. Обмеження майнових прав осіб, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах. *Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича*. Чернівці, 2008. С. 32–35.
2. Митрофанова О. Правове регулювання фактичних шлюбних відносин *Юридичний журнал: аналітичні матеріали, коментарі, судова практика МОН України*. 2008. № 7/8. С. 82–86.
3. Грічук О. Проблеми поняття «фактичний шлюб» та «конкубінатний договір» в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 6. С. 62–65.
4. Овчатова-Редько А. Походження «фактичного шлюбу». *Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць*. Одеса: Юридична література. 2007. Вип. 33.
5. Сімейний кодекс України. URL: // [http: zakon5.rada.gov.ua/laws](http://zakon5.rada.gov.ua/laws) (дата звернення 21.03.2018).

*Лісова М. А.,
викладач вищої категорії
Коледжу транспорту та
комп'ютерних технологій
Чернігівського національного
технологічного університету*

ЕКОЛОГІЧНИЙ МАРКЕТИНГ І ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Головним завданням сучасного маркетингу є задоволення виключно економічних потреб і прагнення до балансу економічних інтересів виробників і споживачів. Але останнім часом спостерігаються тенденції, які спрямовані на контроль забруднення оточуючого середовища і споживання природних ресурсів. Не є секретом, що в Україні останні роки робляться спроби щодо вирішення екологічних проблем з допомогою економічних і адміністративно-правових методів державного регулювання, які так і не

призвели до помітного поліпшення стану навколишнього середовища. Сьогодні громадськість стурбована шкідливим впливом промислового виробництва на стан оточуючого середовища. І саме споживач відіграє вирішальну роль у виникненні і становленні такого напрямку, як екологічний маркетинг, головною метою якого є забезпечення балансу інтересів економіки та охорони навколишнього середовища. Поява екологічного маркетингу є результатом підвищення вимог споживачів до екологічної чистоти і якості продукції, її впливу на здоров'я людини і довкілля.

Екологічний маркетинг є зовсім новою господарською практикою і дозволяє суб'єктам господарювання не тільки отримувати бажані прибутки, але й зменшити шкідливий вплив виробничих процесів на довкілля та здоров'я споживачів до мінімального рівня. Екологічний маркетинг визначається сукупністю методів та інструментів, які дозволяють підприємствам та організаціям впливати на цільову аудиторію так, щоб створити при цьому цінність екологічного способу життя та досягти тим самим своїх цілей.

Завдання екологічного маркетингу полягають у визначенні потреб в екологічно безпечній продукції, що має високу конкурентоспроможність, а також інтенсифікації її збуту за мінімального впливу під час її виготовлення та споживання на навколишнє середовище, отримання додаткового прибутку за рахунок екологізації виробництва.

У виробничій сфері основними функціями екологічного маркетингу є:

- вивчення попиту на екологічно безпечну продукцію та планування екологічно безпечного асортименту;
- встановлення цін на товари (послуги) екологічного призначення;
- планування «екологічної» модернізації виробництва;
- вибір екологічно безпечного товаропросування;
- організація екологічно безпечного обслуговування споживачів.

У галузі охорони навколишнього середовища до основних маркетингових напрямків можна віднести: формування фінансових структур

підтримки екологічних дій; екологічне страхування дій; екологічний аудит рівня впливу на навколишнє середовище; зміну форм звітності виробників; нові форми проведення рекламних заходів та формування нових методів і принципів торгівлі.

В сучасних економічних і соціальних умовах пріоритетним напрямом екологічного маркетингу є формування та розвиток ринку екологічних виробів задля забезпечення стабільності розвитку економіки, що дає можливість вирішити економічні, соціальні та екологічні проблеми в комплексі. В Україні перспективними галузями розробки екологічно безпечних товарів є натуральні харчові продукти, побутові миючі засоби (без фосфатів), енергозберігаюче обладнання, продукти утилізації (папір, скло), вторинні вироби з паперу для дому та офісу, екологічні товари для побуту (меблі, електронні прилади, шпалери, покриття для підлоги, дитячі іграшки), більш безпечні матеріали для автомобільної техніки.

В розвитку світового ринку екологічних товарів найбільші досягнення за такими напрямами:

- економія енергії (економічні електроприлади, автомобілі, будинки);
- підвищення продуктивності в системах постачання електроенергії і генерації;
- раціональне використання традиційних і нових матеріалів (у будівництві, промисловості, сільському господарстві);
- підвищення ефективності використання засобів комунікації та транспорту (електронна пошта, Інтернет, мобільний зв'язок, швидкісні електропотяги).

Екологічне підприємництво в Україні формується за такими напрямами:

- технології виробництва продуктів харчування;
- розробка нових і вдосконалення вже існуючих технологій хімічної промисловості;
- інформатизація виробництва і збуту;

- використання нетрадиційних джерел енергії;
- переробка відходів.

А тому, екологічний маркетинг можна розглядати як зміну в філософії бізнесу, зокрема зміну підприємницької культури, яка робить акцент на співробітництві, а не на конкуренції, що з економічної точки зору є вигідним, оскільки співпраця відкриває більші можливості для розвитку нових напрямків виробництва і реалізації продукції. При цьому передбачається не менш важлива екологічна складова, яка повинна обов'язково враховуватися при прийнятті всіх бізнесових рішень. Прибутковість такої екологічно свідомої діяльності та конкурентоспроможність бізнесу досягається шляхом переконання покупців в найвищій споживчій цінності екологічно чистої продукції та підтримки позитивного іміджу підприємства.

Новизна екологічного маркетингу викликає до нього інтерес з боку наукової та бізнес-спільноти. Але питання реалізації екологічного маркетингу у діяльності українських підприємств залишається недостатньо розкритим. Мова йде про таку реалізацію концепції екологічного маркетингу, яка б забезпечила створення та стимулювання попиту на дійсно екологічно безпечну продукцію, виробництво та збут якої спричиняє мінімальну шкоду довкіллю, а не про штовхування «еко-біо» продуктів, повних штучних барвників та залишків агрохімії. Таку реалізацію концепції громадськими організаціями, яка б забезпечила доступну та повну інформацію стосовно екологічних небезпек та боротьбу із підприємствами-забруднювачами природного середовища, а не акції-одноденки, які, як правило, проводяться для «галочки» та створення контенту. Таку концепцію, яка б забезпечувала реалізацію екологічного способу життя та задоволення потреб споживачів у екологічно безпечних товарах (послугах).

На нашу думку, концепція екологічного маркетингу покликана стабілізувати положення підприємства на ринку та побудувати і зміцнити прозорі та довготривалі відносини між покупцями і виробниками продукції. І

тому може бути використана українськими виробниками, але за умови дотримання ними основних принципів екологічного маркетингу, зокрема:

- орієнтації на потреби споживачів в екологічно чистій продукції;
- підвищення цінності продукції для споживачів за рахунок відкритості у взаємовідносинах з ними;
- удосконалення технологій виробництва з урахуванням екологічної складової;
- формування екологічної свідомості у кожного співробітника підприємства.

Лисюк С. М.,

*старший викладач кафедри
фізичної підготовки
Академії ДПтС;*

Пилипенко В. М.,

*кандидат технічних наук, доцент,
викладач кафедри
фізичної підготовки
Академії ДПтС;*

Сорокопуд В. Б.,

*старший викладач кафедри
фізичної підготовки
Академії ДПтС;*

Ткачено І. В.,

*викладач кафедри
фізичної підготовки
Академії ДПтС*

ВПЛИВ СВІТОВИХ ВОЄН НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Сьогодні екологічні катастрофи сприймаються скоріше як надзвичайні ситуації, ніж як катастрофи, спровоковані порушеннями законів екогенної та техногенної безпеки. Суспільство практично втратило почуття небезпеки з приводу об'єктивно назріваючої екологічної катастрофи.

Екологічна безпека – складова національної безпеки, що включає в себе контроль за станом навколишнього середовища (природних ресурсів, води,

атмосфери, ґрунту, рослинного і тваринного світу) і розробку заходів, що виключають виникнення екологічних криз і катастроф, що загрожують нормальній життєдіяльності людини і суспільства.

Екологічна безпека пов'язана зі збереженням стійкої взаємозалежності між природою і людиною, раціональним використанням ресурсів, регулюванням процесів, що ведуть до можливого забруднення природних сфер і виникнення екологічно небезпечних явищ.

Найважливішими екологічними загрозами, викликаними розширенням виробничої та військової діяльності людства, є збіднення озонового шару землі, забруднення атмосфери, отруєння водних ресурсів, підвищення природного радіаційного фону, захоронення відходів екологічно небезпечних виробництв (в тому числі атомної та хімічної промисловості), наслідки випробування зброї масового ураження (ЗМУ) і зброї на нових фізичних принципах.

Забезпечення екологічної безпеки в рамках виключно національних інтересів в повній мірі неможливо і є загальносвітовим завданням.

Негативними тенденціями характеризується екологічна обстановка в світі. Її характерними рисами є виснаження природних ресурсів, періодичне виникнення великих зон екологічних бід і катастроф, деградація відновлюваних природних ресурсів. Для більшості країн характерно широке застосування екологічно недосконалих технологій в промисловості, сільському господарстві, енергетиці, транспорті.

Процес виявлення джерел небезпек і загроз вимагає ясного розуміння їх загальних і специфічних ознак. Джерела небезпеки для безпеки держави знаходяться в самих різних сферах життєдіяльності суспільства. Звісно ж, що найбільш суттєві з них приховані в сферах політичних відносин держави, класів, соціальних груп суспільства; економічних відносин; духовно-ідеологічної, етно-національної та релігійної, а також в екологічній сфері та сфері забезпечення інформаційної безпеки та ін.

Загроза виснаження природних ресурсів і погіршення екологічної ситуації в країні перебуває в прямій залежності від рівня розвитку економіки і готовності суспільства усвідомити глобальність і важливість цих проблем.

Ми бачимо широкий спектр чинників, що впливають на екологічну безпеку, які і зумовили актуальність і значимість нашого дослідження.

Вплив військових дій на екологію світу найбільш активно стало вивчатися в 70-80-х роках, в період «холодної війни», в умовах безпрецедентної гонки озброєнь і військових конфліктів, подібних війні в Індокитаї.

Усвідомлення наслідків можливої широкомасштабної ядерної війни і реальне знищення природи у В'єтнамі, Лаосі та Камбоджі породило поняття «екоцид» – небачене за масштабами руйнування природного середовища в ході військових дій.

Кінець ХХ століття в Україні охарактеризувався, з одного боку, науково-технічним і інформаційним прогресом, а з іншого – низкою соціально-економічних криз, воєн, негативним антропогенним впливом на екологію. Історія воєн – це й історію знищення природи. Один з факторів впливу воєн на природу – переміщення значних мас людей, спорядження і озброєння.

Є і ще страшніші наслідки застосування вогнепальної зброї: як показали дослідження, при вогнепальних пораненнях виникають незворотні мутації, за своєю дією схожі з радіоактивним опроміненням. Так що за своїми наслідками (в сенсі впливу на генофонд людства) I і II Світові війни можна порівняти з Чорнобилем, а то й страшніше його. Інший клас негативних впливів на навколишнє середовище пов'язаний із застосуванням двигунів.

Перші двигуни, ними були парові машини, не наносили особливого збитку, якщо, звичайно, не брати до уваги, що викидається ними величезна кількість сажі. Але в кінці ХІХ століття на зміну їм прийшли турбіни і двигуни внутрішнього згоряння, що працюють на нафті. Перші військові

двигуни взагалі і нафтові зокрема з'явилися на флоті. І якщо шкода від парових машин, на вугіллі, обмежувалась кіптявою так викинутими в море шлаками, спокійно лежать на дні, то нафтові двигуни не тільки не зменшили кіптяву, але і зробили її більш шкідливою, а потрапляє в море не як вугілля.

Тільки за час II Світової війни було потоплено більш 10 тис. Кораблів і судів. Велика їх частина мала нафтове опалення. До цього треба додати ще й те, що як у мирний, так і у воєнний час величезні танкери возять по морю нафту і нафтопродукти. І якщо в мирний час їм грозить невелика небезпека, ніж іншим кораблям, то у воєнний час їх топлять у першу чергу, тому що без пального сама грізна техніка перетворюється в металобрухт. Танкери – сама головна мета усіх видів зброї на морі в II Світової.

Війна на морі має ще одну специфічну небезпеку для всього живого, пов'язану з особливостями водного середовища. Будь-яка сучасна війна використовує силу вибуху різних речовин. Їх основне завдання – надання великої швидкості снарядів (від ракет і артснарядів до їхніх осколків і куль) чи створення вибухової хвилі. Але на суші останній вражаючий фактор є, загалом, другорядним. Вибухова хвиля в повітрі, не настільки сильна через малу щільність повітря, а по-друге, через те, що вона швидко загасає. Зате у воді ударна хвиля володіє нищівною силою.

У XX столітті усі види озброєнь отримали свій розвиток. З'явилися також і нові: танки, авіація, ракети. І хоча їх сила була незрівнянно вище, ніж у старих видів, вони також уражали за раз одного чи кілька осіб. До того ж супутниками війни є епідемії.

Найістотніше в розвитку озброєнь в XX столітті то, що з'явилися якісно нові види озброєнь – ті, що називаються зброєю масового ураження. Ця хімічна, бактеріологічна й атомна зброя.

В середині 70-х років була реалізована програма ООН по навколишньому середовищу (ЮНЕП) та вивчення екологічних наслідків екологічних наслідків військових дій. Її основні результати викладені в

доповіді Генерального секретаря ООН від 27 червня 1997 р., А також висвітлені в серії публікацій «Військові дії і навколишнє людині середу».

Одночасно виконувалася програма ЮНЕП «Боротьба з опустелюванням за допомогою комплексного розвитку». Потім прийшло усвідомлення загрози «ядерної зими», чорнобильської катастрофи, полігенетичним глобального забруднення, парникового ефекту, руйнування озонового шару.

Однак, як показала криза в Перській затоці, глобальні загрози елімінуються в рамках примітивної міжнародної політики і агресори не несуть відповідальності за екологічні збитки (В'єтнам і Афганістан тому переконливі приклади).

У ХХ столітті світові війни тривали 13 років, а локальним (явним і прихованим) не злічити числа. СРСР брав участь в 35 локальних війнах за рубежами і в 7 на території колишнього СРСР. Частина таких воєн маскувалася «наведення конституційного порядку», але їх жахливі наслідки, перетворення територій в експериментальні полігони випробувань військової техніки, відпрацювання тактики бойових дій ще належить оцінити.

Реймс Н. Ф. зауважив з цього приводу: «Зараз навіть регіональні конфлікти, відволікаючи від вирішення екологічних проблем, виявляються спрямованими проти всього людства, тобто втрачають локальний характер і набувають світове значення, наражаючи на небезпеку всіх людей Землі, наближаючи її до екологічного краху. Тому лідери, провідні свої країни до агресії, спочатку є військовими злочинцями загальносвітового значення, різко ускладнюють порятунок планети і людства від екологічних загроз».

Слід вказати на ще один важливий аспект розглянутих проблем, на якому акцентує увагу Реймерс Н. Ф., настала черга «екологічного поділу світу» – визначення квот використання будь-яких природних ресурсів та екологічних умов і розвитку країн і народів. Колективний характер володіння природними умовами життя людського суспільства не знімає необхідності такого поділу та здійснення контрольованого міжнародним співтовариством

ресурсного ринку, в тому числі ринку природних умов життя і розвитку людства. Іншого механізму саморегуляції в рамках суспільних механізмів поки не існує. На жаль, замість цивілізованого вирішення все частіше спалахують локальні «екологічні війни». На межі такої війни знаходяться Туреччина і Сирія. Остання незадоволена «грабіжницьким» використанням турками водних ресурсів річки Євфрат.

Важливо офіційне визнання, що специфіка діяльності оборонних галузей промисловості і повсякденного функціонування Збройних Сил, іменованої військово-оборонної діяльністю (ВОД), сприяє виникненню проблем забезпечення екобезпеки та завжди містить «правомірну шкоду», що підлягає відшкодуванню.

Розроблена в надрах військового відомства військова доктрина, складний юридичний документ, схваленої Радою Безпеки 2 листопада 1993р. Доктрина містить два моменти, на які можна опертися при обговоренні питань екологічного характеру:

Реалізація основних положень доктрини досягається здійсненням скоординованих заходів політичного, економічного, правового і військового характеру за участю всіх органів державної влади і управління, громадських об'єднань і громадян.

Інформаційне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил та інших військ, відкритість у взаєминах з громадськістю засобами масової інформації.

Згадавши про необхідність «раціональної конверсії військового виробництва», ця доктрина ні слова не містить про екологічні проблеми військової сфери, без яких всі розмови про забезпечення безпеки є некоректними.

Прийняті Указом Президента основні положення військової доктрини мали замінити дискредитоване раніше, ідеологізованої поняття «військова доктрина» часів СРСР. Однак і вони не відповідають реаліям сьогодення.

Інтерес вчених до проблеми екологічної війни визначається істотним впливом природних факторів на економічну міць держав. Екологія безпосередньо, хоча і не визначає, вплив на розвиток форм і способів збройної боротьби, на характер ведення бойових дій.

Активні дії на природні процеси дозволяють створити прості і найбільш економічні руйнівні засоби, які дадуть результати, що залишають далеко позаду всі інші види зброї масового ураження.

Крім того, на природні умови можна впливати дистанційно, на значній відстані від місця, на яке спрямований «удар», що створює сприятливі можливості для ведення таємної війни.

Країни, де технологія активних впливів на середу в військових цілях досить розвинена, можуть здійснювати політику «екологічного шантажу» по відношенню до держав, які такі технології не розробляють, а також не створюють засоби контролю і протидії.

Сьогодні вже створено цілий ряд способів активного впливу на навколишнє середовище у військових цілях. Наприклад, штучне руйнування шару озону, розсіювання і утворення хмар і туманів, ініціювання землетрусів, створення приливних хвиль типу цунамі, вплив на тропічні циклони, використання атмосферних течій для перенесення радіоактивних та інших речовин, створення зон збурень в іоносфері. Кожен з них несе в собі небезпеку як для учасників збройного конфлікту, так і для інших держав ...

Про наслідки такого впливу на природне середовище красномовно свідчать розрахунки, проведені американськими вченими. Вони встановили, що, наприклад, зниження в США середньорічної температури всього на один градус, супроводжуване збільшенням опадів на дванадцять з половиною відсотків, призведе до такого підвищення кількості захворювань серед населення, що сумарні економічні втрати можуть скласти більше 100 мільярдів доларів на рік. Аналогічні зміни призведуть до зниження врожайності пшениці в основних зернових країнах (США, Аргентина, Австралія, Канада, Франція) на 15-17 відсотків.

Людство опинилося дуже винахідливим, створюючи все нові і нові види зброї, накопичуючи арсенал засобів і технологій, який здатний вже сьогодні знищити земну цивілізацію. Тепер на зміну ядерного протистояння сторін може прийти не таке помітне, але нітрохи не менш дієве екологічне протиборство.

В даний час можна виділити наступні різновиди екологічного зброї (виходячи зі структури природних сфер).

1. Метеорологічну зброю. Воно впливає на атмосферні процеси; використовує атмосферні течії радіаційних, хімічних, бактеріологічних речовин; створює зони збурень в іоносфері, стійких радіаційних поясах; створює пожежі та вогняні бурі; руйнує шар озону; змінює газовий склад в локальних обсягах; впливає на атмосферну електрику.

2. Гідросферна зброя виконує наступні функції: зміна хімічних, фізичних і електричних властивостей океану; створення приливних хвиль типу цунамі; забруднення внутрішніх вод, руйнування гідротехнічних споруд і створення повеней; вплив на тайфуни; ініціювання схилових процесів.

3. Літосферна зброя здатна ініціювати землетруси; стимулювати виверження вулканів.

4. Кліматична зброя змінює клімат і температурні режими в певних районах; руйнує підстилаючу поверхню (грунтовий та рослинний покрив землі).

5. Особливе місце в структурі екологічної зброї займає біологічна зброя, застосування якої дозволяє впливати не тільки на біосферу, а й на генотип людини.

Попередній аналіз порівняння наслідків звичайної війни з результатами моделювання ефекту «ядерної зими» дозволяє зробити висновок про те, що, незважаючи на скорочення ядерних озброєнь, в ході ведення бойових дій із застосуванням звичайних засобів ураження і використанням можливостей вражаючих факторів екологічного зброї можуть відбутися глобальні екологічні зміни, подібні з наслідками «ядерної зими».

Махлай О. А.,
*аспірант кафедри
адміністративного, цивільного та
господарського права і процесу
Академії ДПтС*

ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАНЬ НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ, ЯК СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА.

На сучасному етапі реформування пенітенціарної системи в Україні та приведення її у відповідність до міжнародних стандартів у сфері захисту прав засуджених та сталою пенітенціарною практикою розвинутих країн Європи, постає питання щодо економічної доцільності застосування покарання у виді позбавлення і його впливу на економічну безпеку суспільства.

Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. в своїй монографії зазначають, що економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави. В ході аналізу економічної безпеки виділяють три складові, такі як:

- економічна незалежність, як можливість здійснення державного контролю над використанням національних природних ресурсів,
- спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі у міжнародній торгівлі;
- стійкість і стабільність національної економіки, що передбачає міцність і надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих факторів;
- здатність до саморозвитку і прогресу, тобто спроможність самостійно реалізовувати і захищати національні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та

інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни [1].

Враховуючи точку зору вищезгаданих авторів на поняття економічної безпеки як складової стійкого розвитку суспільства, вважаємо за доцільне дослідити як впливає вид покарання, який призначається судом на можливість відшкодування витрат, які особа заподіяла своїми противоправними діями, витрат які несе держава при виконанні покарання, та можливості забезпечення захисту економічних прав громадян від противоправних посягань та відновленню порушених прав.

З цією метою слід зазначити, що Кримінальний кодекс України визначає доволі широкий спектр кримінальних санкцій, які можуть бути застосовані за вчинення злочину до цивільних осіб, розглянемо їх більш детально.

1. Основні покарання: громадські роботи (ст. 56 КК); виправні роботи (ст. 57 КК), службові обмеження для військовослужбовців (ст. 58 КК), арешт (ст. 60 КК); обмеження волі (ст. 61 КК); тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців (ст. 62 КК); позбавлення волі на певний строк (ст. 63 КК); довічне позбавлення волі (ст. 64 КК).

2. Додаткові покарання: позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (ст. 54 КК), конфіскація майна (ст. 59 КК).

3. Покарання, що можуть призначатися і як основні, і як додаткові: штраф; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [2, с. 328–342].

Наведений нами перелік кримінальних покарань є вичерпним, суд, призначаючи покарання за вчинений злочин, не може особі призначити покарання, яке відсутнє в кримінально-виконавчому законодавстві на момент вчинення противоправного діяння. З перерахованих видів покарань, з точки зору економічної ефективності і доцільності їх застосування, викликає зацікавленість покарання у виді позбавлення волі.

Кримінальне покарання у виді позбавлення волі передбачає тримання особи в установах виконання покарань закритого типу, а саме у: виправних колоніях мінімального рівня безпеки з загальними умовами тримання, мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, виправних колоніях середнього рівня безпеки та виправних колоніях максимального рівня безпеки. Відповідно, з метою створення їм належних умов Кримінально-виконавчий кодекс України в ст. 115 зазначає, що особам, які відбувають покарання у виправних і виховних колоніях, створюються необхідні житлово-побутові умови, що відповідають правилам санітарії та гігієни. Засуджені, як правило, тримаються в приміщеннях блочного типу. Норма жилої площі на одного засудженого не може бути менш як чотири квадратні метри, а у лікувальних закладах при виправних колоніях, у виправних колоніях, призначених для тримання і лікування хворих на туберкульоз, у стаціонарі – п'яти квадратних метрів; засудженим надається індивідуальне спальне місце і постільні речі. Вони забезпечуються одягом, білизною і взуттям за сезоном з урахуванням статі і кліматичних умов, а в лікувальних закладах – спеціальним одягом і взуттям [3].

В свою чергу, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 80, яка затверджує Порядок відшкодування вартості витрат на утримання засуджених в установах виконання покарань, передбачений сам порядок здійснення відшкодування [4]. І тільки соціально-незахищеним категоріям, особам з особливими потребами ці послуги надаються безкоштовно. Поряд з комунально-побутовим забезпеченням засуджених, забезпечується і медично-санітарне та можливість отримання загальноосвітнього та професійно-технічного навчання.

Безумовно, засуджені до позбавлення волі згідно ст. 8 та ст. 107 Кримінально-виконавчого кодексу України мають право залучатися до оплачуваної суспільно-корисної праці в сфері матеріального виробництва. Проте, як зазначає Гончаренко О. Г., пріоритетними сьогодні є, не стільки економічна, скільки навчально-виховна та соціальна мета праці засуджених

відновлення та закріплення у них професійних і трудових навичок, необхідних для подальшої пост пенітенціарної реінтеграції в суспільстві [5]. Безумовно, такий підхід є правильним, проте за умови, коли праця засуджених до позбавлення волі була обов'язковою (як було раніше) або коли праця є одним з компонентів, які повинні враховуватись при зміні умов тримання та дострокового звільнення засудженого, або заміни не відбутої частини покарання більш м'яким покаранням.

При дослідженні даного питання необхідно враховувати і те, що засуджені в більшості не користуються своїм правом на працю, відповідно, вони не відшкодовують витрат на своє утримання, не відшкодовують збитків, заподіяних злочином та не виконують цивільних зобов'язань, що, на нашу думку, негативно впливає на стан економічної безпеки суспільства. Так як утримання одного засудженого в день державі обходиться в 143 гривні. Поряд з зазначеними негативними факторами, які притаманні покаранню у виді позбавлення волі є і багато інших, це і втрата соціальних зв'язків і проблеми в соціальній адаптації та багато інших.

Зважаючи на вище викладене, ми вважаємо доцільно розглянути такі кримінальні покарання, як: позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що застосовується в тих випадках, коли за характером вчинення винним службових злочинів або при занятті певною діяльністю суд визнає неможливим збереження за ним права обіймати ці посади або права займатися відповідною діяльністю (позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст. 55 КК) може призначатися на строк від двох до п'яти років як основне і на строк від одного до трьох років – як додаткове покарання); громадські роботи (ст. 56 КК України) полягають у виконанні засудженим у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування (громадські роботи встановлюються на строк від шістдесяти до двохсот сорока годин і відбуваються не більш як чотири години на день); виправні роботи (ст. 57 КК України) застосовуються

до особи за місцем роботи на строк, визначений за вироком суду, з відрахуванням у доход держави відповідного відсотка її заробітку (виправні роботи призначаються на строк від шести місяців до двох років і обов'язково супроводжуються відрахуванням із суми заробітку засудженого у доход держави в розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків заробітку засудженого).

Аналіз даних видів покарань, дає можливість зауважити, що вони не тільки позбавлені негативних факторів, які притаманні покаранням, пов'язаним з позбавленням волі, а і мають певний економічний потенціал, та дають змогу особі залишитись в умовах цивільного суспільства, утримувати себе та свою сім'ю, відшкодувати збитки, які заподіяні злочином, виконувати цивільні зобов'язання.

Список використаних джерел

1. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія. Київ: НІСД, 1997. 144 с.
2. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І., та ін. Кримінальне право України: особлива частина: підручник. Харків: Право, 2010. 608 с.
3. Кримінально-виконавчий кодекс: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. Дата оновлення: 07.04.2017. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/page> (дата звернення: 29.01.2018).
4. Порядок відшкодування вартості витрат на утримання засуджених в установах виконання покарань: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 80. Дата оновлення: 14.02.2017. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80-2017-%D0%BF> (дата звернення: 29.01.2018).
5. Гончаренко О. Г., Кравчук Г. В. Економічні та соціальні чинники освіти у виправних закладах кримінально-виконавчої системи України. Вісник ЖДТУ. Житомир: 2016. Вип. 3 (77). С. 53–62.

*Мельниченко І. В.,
аспірант кримінально-виконавчого
права та кримінології Академії
ДПтС*

ОСОБЛИВОСТІ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Новий етап розвитку кримінально-виконавчої системи України, згідно із затвердженою Кабінетом Міністрів України Концепцією реформування (розвитку) пенітенціарної системи України на 2018-2020 роки, ставить пріоритетні завдання, одним з яких є напрямок розвитку кримінально-виконавчої системи (далі ДКВС) в сфері виробничої діяльності та професійно-технічної підготовки засуджених.

На сучасному етапі виробничий комплекс ДКВС має значну виробничу структуру, в якій поєднуються галузі різного напрямку. В силу специфіки трудової діяльності засуджених у порівнянні з цивільними виробничими суб'єктами є ряд особливостей, характерних тільки для цієї категорії, які визначаються кримінально-виконавчим законодавством, правовими нормами, нормативно-правовими актами, які регламентують діяльність органів і установ, які виконують кримінальні покарання у вигляді позбавлення волі. Праця засуджених може розглядатися лише як засіб їх виправлення [1]. Тому організація їх виробничої діяльності не повинна бути орієнтована на одержання прибутку. Доходи, отримані від виробничої діяльності, повинні йти на розвиток матеріально-технічної бази, поліпшення умов утримання засуджених.

Питання про особливості виробничої діяльності кримінально-виконавчої системи в спеціальній літературі розглядаються вже тривалий час. Як зазначає, Констянтинов І. Г., «до чинників, що звужують можливості працевикористання засуджених в місцях позбавлення волі, відносять:

1. обмеження, що впливають з прийнятого порядку розподілу засуджених за видами установи виконання покарань;

2. обмеження, обумовлені необхідністю дотримання лімітів наповнення місць позбавлення волі;

3. обмеження у виборі видів праці і виробництва, що впливають з режимних вимог місць позбавлення волі;

4. обмеження, що впливають з необхідності обирати для установ виконання покарань вид праці та виробництва, що найповніше відповідають цілям виправлення та ресоціалізації;

5. обмеження, обумовлені психофізіологічними особливостями засуджених що залучаються до праці. [3, с. 73]

Виробнича діяльність у місцях позбавлення волі складається з урахуванням необхідності створення такої кількості робочих місць, які будуть необхідні для працевлаштування засуджених. Трудові ресурси, що знаходяться в розпорядженні керівництва установ, не можуть проходити як якісний, так і кількісний відбір. Це обумовлено тим, що відбувається використання робочої сили, а не набір її в звичайному порядку в залежності від потреб виробництва, внаслідок чого виникає низька кваліфікація, відсутність необхідних фахівців. При цьому головним критерієм є вимоги кримінально-виконавчого законодавства, а не оптимізація виробництва на основі результатів аналізу стану ринку праці. [2, с. 38]

Така особливість комплектування виробничих підрозділів виправної установи робочою силою визначає і особливість вибору номенклатури продукції, що випускається і послуг, що надаються виходячи не тільки з можливостей налагодженого виробництва в установі, а й з того, що засуджених необхідно залучати до таких видів і способів трудової зайнятості, які б відповідали цілям і завданням, які стоять перед установами, які виконують покарання.

Управління виробничими підрозділами виправних колоній передбачає збереження елементів жорсткого адміністративного керівництва. Структура управління виправної установи відноситься до лінійно-функціонального типу. У ній переважають: тенденція до централізованого приймання рішень,

жорсткий контроль за їх виконанням. В цілому це організація, орієнтована на систему впорядкованості і суворой дисципліни. Це визначається специфікою роботи із засудженими, також необхідністю виконання виправною установою своїх функцій та завдань, які покладаються державою у вигляді кримінально-виконавчого законодавства. Робота з засудженими нарівні з виконанням завдань по організації виробництва включає в себе забезпечення дотримання засудженими режиму відбування покарання, проведення спеціальних і профілактичних заходів, виконання наглядових функцій тощо.

Таким чином узагальнюючи особливості виробничо-господарської діяльності в ДКВС, пов'язаної з використанням праці засуджених, можна зробити висновок, що не можна розглядати управління виробничим підрозділом виправної установи як звичайним виробничим підприємством комерційного спрямування. Однак, через недостатність бюджетного фінансування керівництву виправної установи нерідко доводиться враховувати ринкові засади господарювання. Але, при цьому, нерідко виникають протиріччя з законодавством, так як основною метою кримінально-виконавчої системи залишається виконання соціальних функцій, таких як виправлення засуджених (шляхом залучення їх до суспільно-корисної праці), їх виховання і навчання (праця засуджених, професійно-технічне навчання) з метою отримання засудженими професій і спеціальностей, які дадуть їм можливість працювати не тільки в виправній установі, але і після звільнення.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4,
2. Жук І. Л., Неживець О. М. Сутність, показники та критерії ефективності праці засуджених в пенітенціарних установах. *Юридичний вісник*. Одеса 2011. С. 88–91
3. Кревсун О. С., Турчина О. М. Праця засуджених до позбавлення волі в сучасних умовах. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон 2014. Випуск 6–1. Том 3. С. 131–134.

*Назарина А. Г.,
студентка 2 курсу 128 навчальної
групи Академії ДПтС,
Дрижак В. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, професор кафедри
педагогіки та гуманітарних
дисциплін Академії ДПтС*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Без сумніву, основним завданням вітчизняного законодавства стосовно охорони навколишнього природного середовища є регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною. А відтак, метою охорони навколишнього середовища – є протидія негативним змінам у навколишньому середовищі, які мали місце в минулому, відбуваються зараз або можуть бути [1].

Ряд сучасних науковців, зокрема, Андрейцев В., Буравльов Є., Джигирей В., Дмитренко І., Заєць І., Забокрицька М., Кравчинський М., Погребной А., Хільчевський В. зазначають, що актуальність охорони навколишнього середовища, досить висока, і вона перетворилась в глобальну проблему, та пов'язана, головним чином, зі зростанням антропогенного впливу. Ми погоджуємось з висновком, що це зумовлено: по-перше демографічним вибухом; по-друге, урбанізацією, що прискорюється; по-третє розвитком гірничих розробок і комунікацій; по-четверте забрудненням

навколишнього середовища; по-п'яте відходами, надмірним навантаженням на землі, що оброблюються, пасовища, ліси, водойми.

Наприклад, як свідчить статистика, у результаті гірничо-технічної діяльності у світі порушено не менше 15 – 20 млн га земель, з них 59% – площі використано під різні гірничі виробки, 38% – під відвали пустої породи або відходів збагачення, 3% – місця осідання, провалів та інших порушень поверхні, пов'язаних з підземними розробками. Інколи порушення правил ведення гірничих робіт чи масштабна аварія призводить до катастрофічних незворотних наслідків [3].

До сьогодні, чинними нормативно-правовими актами, що регулюють основи організації охорони навколишнього природного середовища, в Україні є Закони із наступними змінами, зокрема: «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р., «Про охорону атмосферного повітря» від 16 жовтня 1992 р., «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р., «Про тваринний світ» від 3 березня 1993 р., «Про карантин рослин» від 30 червня 1993 р., «Про плату за землю» від 3 липня 1992 р., «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 р. та інш.

Поміж тим, деякі відносини у сфері використання та охорони навколишнього природного середовища врегульовано кодексами, зокрема земельним, водним, лісовим, про надра тощо. Звідси стає зрозумілим, що основу правової охорони навколишнього природного середовища складають норми земельного, водного, лісового законодавства, законодавства про надра тощо. Отже, в суверенній Україні, уже в перших законотворчих актах, визначено основні засади забезпечення екологічних прав людини.

Закон України від 25 червня 1991 року № 41 «Про охорону навколишнього природного середовища» не лише проголошує, але й передбачає систему гарантій екологічної безпеки людини, вносить певну впорядкованість в систему управління в галузі природокористування. Даний закон закріплює право громадян України на безпечне для життя навколишнє

середовище. Це є невід'ємним правом громадянина України, і воно реалізується декількома шляхами:

- шляхом участі громадян в обговоренні проектів законодавчих актів та інших рішень в галузі охорони навколишнього середовища;
- участі в розробці та здійсненні заходів щодо охорони природного середовища, раціонального використання природних ресурсів;
- об'єднання в громадські природоохоронні організації;
- отримання повної і достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища [3].

Охорона навколишнього середовища має чітку систему і згідно статті 3 згаданого вище закону України, охорона навколишнього природного середовища базується на певних екологічно-правових принципах, а саме:

- пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності;
- гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей;
- запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;
- екологізація матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій;
- збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів і комплексів;
- науково обгрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства на основі поєднання міждисциплінарних знань екологічних, соціальних, природничих і технічних наук та прогнозування стану навколишнього природного середовища;
- обов'язковість оцінки впливу на довкілля;

- гласність і демократизм при прийнятті рішень, реалізація яких впливає на стан навколишнього природного середовища, формування у населення екологічного світогляду;

- науково обґрунтоване нормування впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище;

- безоплатність загального та платність спеціального використання природних ресурсів для господарської діяльності;

- компенсація шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

- вирішення питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів з урахуванням ступеня антропогенної зміни територій, сукупної дії факторів, що негативно впливають на екологічну обстановку;

- поєднання заходів стимулювання і відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища;

- вирішення проблем охорони навколишнього природного середовища на основі широкого міждержавного співробітництва;

- встановлення екологічного податку, рентної плати за спеціальне використання води, рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів, рентної плати за користування надрами відповідно до Податкового кодексу України [2].

Згідно Конституції України, природні ресурси України є власністю народу України, який має право на володіння, використання та розпорядження природними багатствами. До сьогодні у державній власності перебувають всі землі України, за винятком земель, переданих у колективну і приватну власність Крім того, повновладдя народу України в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів реалізується не лише на основі Конституції України, але й безпосередньо, наприклад, шляхом проведення референдумів, через обласні та місцеві органи державної влади відповідно до законодавства України. Від імені

народу України право розпоряджатись природними ресурсами здійснює та надає Верховна Рада України [1].

Отже, можна дійти до висновку, що в Україні громадянам гарантується право загального використання природних ресурсів для задоволення життєво необхідних потреб (фізичних, екологічних, естетичних, оздоровчих, рекреаційних, матеріальних тощо).

Поміж тим, основні норми та правила поведінки, що стосуються охорони та захисту навколишнього середовища, закріплено державою у чинному законодавстві, які є загальнообов'язковими для виконання та дотримання норм права, що забезпечуються державним примусом у випадку їх невиконання.

Україна приєднується до усіх видів міжнародного співробітництва у галузі охорони природи та раціонального використання природних ресурсів шляхом укладання відповідних угод.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30, ст. 141.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 41 з наступними змінами. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. № 41. 1991. ст. 546.
3. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: навч. та наук.-практ. посіб. Київ. 2002. 332 с.
4. Джигирей В. С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: навч. посібник. Київ. 2006. 319 с.
5. Хільчевський В. К., Забокрицька М. Р., Кравчинський Р. Л. Екологічна стандартизація та запобігання впливу відходів на довкілля: навч. посібник. Київ. 2016. 192 с.

*Подласий Д. В.,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та
кримінології Академії ДПтС*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННУ ПОРУБКУ ЛІСУ УКРАЇНИ

Україна одна з родючих та найбагатших природними ресурсами країна світу. Одним із таких природних дарів нашої країни є ліс. Можна сміливо стверджувати, що ліс – це об’єкт багатьох відносин у сферах екології, економіки та господарства. Та зупинимось більш детально на екологічному сенсі існування лісу. Взагалі він є джерелом покращення клімату, є домівкою багатьох представників тваринного та рослинного світу, є захисником родючих земель від водної та вітрової ерозії та важливим фактором життя і здоров’я всього населення країни.

За останні роки площа зрілих лісів зменшилась. Навіть якщо взяти до уваги штучне засадження лісів, проблема все одно знаходиться на фатальному для людства рівні. Про це свідчать знімки землі з космосу.

Україна – це один з найбільших джерел експорту лісу до Європи, навіть для статистичних даних не існує сталого звіту про те який обіг деревини знаходиться в експорті. Допущенні помилки у сфері лісокористування привели до сильного виснаження лісів, погіршення відновлення лісу та втрати дерев, яка значно перевищує частку штучних насаджень [1].

Нелегальна торгівля деревиною шляхом незаконної порубки лісу є значною проблемою та загрозою довкілля не лише в Україні, а й в усьому світі. Проконтролювати цей губний для всього людства процес правоохоронні органи на 100 відсотків не можуть, адже велика частина лісів перебуває не в зоні державного моніторингу, враховуючи ділянки лісів, які розташовуються на території забутих сільськогосподарських угідь або за згодою у тимчасовому користуванні приватних підприємців.

Аналізуючи певні джерела інформації, треба виділити деякі види незаконних порубок лісу в Україні:

- рубки за відсутності дозволів, встановлених законом;
- вирубка лісу, який не входить до межі лісосіки;
- корупційні схеми у сфері видачі дозволів на рубку лісу;
- санітарні рубки з невідповідними на це підставами;
- безпідставне підвищення вартості заготовленої деревини та декларування об'єктів лісосіки, яких по факту не існує;
- незаконне будівництво на лісових землях, на які не має відповідних документів;
- видобуток корисних копалин з подальшою вирубкою дерев [2].

Незалежно від встановлених санкцій відповідальності у чинному законодавстві існує багато наявних проблем саме кваліфікації злочинів у сфері незаконної порубки лісу, які вимагають нагального удосконалення.

Відповідно до ст. 226 Кримінального кодексу України предметом злочину є дерева та чагарники. Дерева – це компонент, який є необхідний для існування майже всіх наявних екосистем природи, у сільському господарстві та у створенні штучних ландшафтів. Чагарники у свою чергу відіграють чималу роль у житті людей та природи загалом.

Якщо дерева та чагарники, не беручи до уваги походження чи вид (природні, штучні) не набули статусу майна, то кваліфікації діяння згідно ст.226 КК України вони не матимуть. Інші діяння, такі як протиправне заволодіння лісозаготівлі чи лісоскладу, незаконна порубка у ботанічних парках, зоологічних садах, порубка з корисливою метою поза межами лісового фонду при наявних підставах кваліфікуються як злочини проти власності або самоправство [3].

Розглянувши ст. 4 Лісового кодексу України стало зрозумілим, що до фонду входять лісові ділянки, на яких знаходяться захисні насадження лінійного типу площею не менше ніж одна десята гектару [4].

Отже, можна зробити висновок, що положення кримінального законодавства не врегульовані із положеннями лісового законодавства. Також у статтях Лісового кодексу України зазначено, що до лісового фонду не входять зелені насадження в парках, скверах, садах, вулицях, бульварах, тощо, які не зараховані законним порядком до лісів.

Постанова Пленуму Верховного суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2010 року, надає роз'яснення щодо порубки дерев і чагарників на ділянках, які не входять в перелік лісового фонду, не несуть за собою відповідальності зазначеної у санкціях ст. 246 Кримінального кодексу України [5].

Також, необхідно зазначити, що відповідно до ст. 246 Кримінального кодексу України не є предметом злочину штучно насаджені дерева, які не набули властивості дикорослих лісів. Такі насадження не входять до лісового фонду, а отже не розглядаються як предмет кримінальної відповідальності. Тобто порушник може не уявлять про походження чи належність дерев, а незаконна порубка включає такі терміни до кваліфікації злочину.

Підсумовуючи вищевикладене треба зазначити, що ст. 246 Кримінального кодексу України потребує вдосконалення, а саме розмежування приналежності дерев та чагарників, їх походження та екологічна значущість.

Список використаних джерел

1. Охорона та раціональне використання ресурсів і рекультивация земель: навч. посіб. за заг. ред. П. П. Надточія. Житомир: Державний агроекологічний університет, 2007. 420 с.
2. Павленко А. Незаконні рубки в Україні Павленко А., Скрильніков Д. збір даних. Сентендре, Угорщина, 2010.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: за заг. ред. Джужі О. М., Савченка А. В., Чернея В. В. Київ.: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
4. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року № 3852-ХІІ *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 17, ст. 99
5. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 17

*Подласа Ю. С.,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та
кримінології Академії ДПтС*

ЗАВДАННЯ, НАПРЯМИ ТА ПРИНЦИПИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В умовах сучасного навантаження на довкілля господарської діяльності людини, нерівномірний розподіл ресурсів та використання застарілого обладнання, виникла серйозна екологічна проблема, що завдала значної шкоди навколишньому природному середовищу.

На думку вченого Білявського Г. О., саме з появою людини на планеті Земля з'явилися тяжкі невідворотні процеси антропогенного характеру руйнування природи, життєво важливих її компонентів та умов існування всього людства. Адже за своєю природою людина не співіснувала з навколишнім середовищем, а насильно підкорювала та змінювала його, споживаючи природні блага для своєї користі [1].

Яких тільки збитків завдала відома багатьом країнам світу катастрофа на Чорнобильській атомній електростанції. На думку Іванова Є. саме викиди радіонуклідів в атмосферу спричинив масштабне вилучення величезних родючих територій і природних ресурсів із обігу використання національної економіки [2]. Це зумовило низку фатальних та нескінченних проблем для всієї екології України.

На нашу думку, надмірне споживання природних паливно-енергетичних ресурсів, родовищ корисних копалин, водних, лісових та інших ресурсів за невстановленими правилами використання, або з фактичними порушеннями принципів екологічної безпеки було помилкою держави як суб'єкта захисту населення та створення умов для існування людства. На сучасному етапі ця проблема є досить актуальною і потребує негайного вирішення, а тому саме на екологічну політику покладені обов'язки впровадження заходів запобігання та усунення негативних наслідків,

моніторингу сучасного екологічного стану навколишнього середовища та його природних ресурсів, врахування соціальної свідомості людства та товаровиробників, з метою подолання негативних наслідків та покращення стану екології.

Чинне законодавство у сфері охорони природи визначає основні та пріоритетні завдання щодо запобігання спричиненню шкоди навколишньому природному середовищу, встановлює необхідні напрями відновлення та раціонального використання ресурсного потенціалу не тільки на регіональному рівні, а й з урахуванням міжнародного досвіду, об'єктивного та наукового підходів [3].

Аналізуючи основи державного регулювання природоохоронної діяльності можна виділити наступні основні принципи екологічної безпеки. По-перше, екологічна політика держави гарантує безпечне природне середовище для існування та здоров'я населення. Одним з основних принципів є збереження та відновлення природних комплексів та екологічних об'єктів. Принцип запобігання порушення вимог щодо охорони довкілля, та стягнення примусового характеру за спричинені негативні наслідки природи України. Не останнім у низці принципів є імплементація міжнародного законодавства у сфері охорони довкілля та співробітництво з країнами Європи в питаннях охорони навколишнього середовища.

Стає зрозумілим, що діяльність держави у вирішенні екологічних проблем не стоїть на місці, а зумовлює створення та функціонування сталого дієвого механізму здійснення природоохоронних заходів в автономному режимі, тож назвати такий механізм доречно саме екологічною політикою. Основним інструментом екологічної політики у сфері охорони довкілля стає моніторинг сучасного стану природного потенціалу. Так Герасимов І. стверджує, що моніторинг являє собою сукупність заходів щодо спостереження динаміки існування навколишнього середовища, контролю його екологічного стану та керування напрямими благоустрою у різних інтерпретаціях та масштабах, частково або глобально [4]. Розвинуті країни

світу, і в тому числі Україна у сфері використання програми моніторингу спирається на рекомендації ООН, що були створенні з метою покращення екологічного стану.

Завдання моніторингу довкілля мають чіткий сенс у використанні їх екологічною політикою. Необхідним є спостереження і контроль за рівнем забруднення водних ресурсів, ґрунтів, атмосфери, виявлення та аналіз джерел забруднення. Наступним кроком стане оцінка ефективності запобіжних заходів щодо усунення проблеми забруднення об'єктів навколишнього середовища. Якщо всі етапи позитивно підтвержені, в силу вступає виконавча дія моніторингу, а саме покладення на спеціальні організації обов'язку виконання заходів щодо усунення об'єкту забруднення та відновлення пошкоджених ним територій [5, с. 20].

Отже, сама суть державного управління у сфері охорони довкілля полягає у створенні єдиної цілісної екологічної політики, яка буде спиратися на отриманні дані шляхом моніторингу, створювати матеріальне і технічне забезпечення природоохоронних об'єктів, прогнозувати та планувати основні шляхи запобігання забруднення навколишнього середовища, відтворювати пошкоджені ділянки та підтримувати взаємодію з іншими природоохоронними органами. Крім того створення екологічних програм стане сприятливими умовами для співробітництва існуючих природоохоронних державних органів.

Підсумовуючи вище викладене, ми можемо дійти висновку, що кожного року ризик масштабної втрати необхідних для життя та існування людини сприятливих умов зростає, але держава крокує впевнено на шляху до створення єдиної сталої системи, яка допоможе вирішувати прогнозовані екологічні проблеми ще до їх появи, або перспективи розвитку, а від населення залежить яким буде майбутнє життя нащадків на планеті Земля.

Список використаних джерел

1. Білявський Г. О. Основи екології: підручник Білявський Г. О., Фурдуй Р. С., Костіков І. О. 2-ге вид. Київ: Либідь, 2005. С. 7 – 15.
2. Іванов Є. Радіоекологічні дослідження: навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Фанка, 2004. С. 16 – 22.
3. Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України: Постанова Кабінету Міністрів від 21 січня 2015 р. № 32.
4. Герасимов И. П. Научные основы современного мониторинга окружающей среды . Изв. АН СССР. Сер географ. 1975. № 3. С. 13–25.
5. Рома В. В., Степанова О. В. Моніторинг довкілля: навч. посіб. Полтава: Видавничий центр ПНТУ імені Юрія Кондратюка, 2016. С. 14 –28.

Поцелуйко І. В.,

*голова циклової комісії соціально -
економічних дисциплін, викладач
вищої категорії, методист
Коледжу транспорту та
комп'ютерних технологій ЧНТУ*

ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І ЙОГО МОНІТОРИГ

Законодавча основа системи екологічного менеджменту в Україні визначається, формується і регламентується Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», прийнятому в 1991 році, а також іншими нормативно-правовими актами, які закріплюють пріоритет охорони природи і здоров'я нації, сформулюють принципи і встановлюють єдині правила та порядок ведення господарської діяльності, використовуючи економічні методи управління.

На сучасному етапі першочерговими завданнями в сфері екологічного законодавства, на нашу думку є:

- підготовка проектів підзаконних актів, що затверджуються Кабінетом Міністрів України, а саме: правил відшкодування збитків, завданих внаслідок порушень екологічного законодавства; положення про екологічний контроль; положення про екологічний аудит; положення про екологічне ліцензування.

- внесення змін і доповнень в діючі акти законодавства, що визначають статус центральних і місцевих органів державної виконавчої влади в сфері охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів та регламентують підприємницьку, інвестиційну, інноваційну, науково-технічну діяльність, а також ті види діяльності, які здатні негативно впливати на стан навколишнього природного середовища;

- затвердження законодавчих актів щодо розмежувань функцій спеціально уповноважених органів державного контролю в сфері використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки тощо.

Законодавчий механізм екологічного менеджменту сприяє врегулюванню відносин у сфері охорони навколишнього природного середовища за рахунок застосування превентивних, оперативних, стимулюючих і примусових заходів з використання природних ресурсів і їхніх відходів, а також запровадження юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства.

В сучасних умовах потребує нагального сформування система еколого-правових відносин, що забезпечить застосування екологічних і санітарно-гігієнічних норм в виробничо-господарській діяльності, та реалізацію природоохоронних програм та заходів по збереженню здоров'я нації. Вдосконалення законодавчих основ екологічного менеджменту повинно спрямовуватись на:

- реорганізацію системи органів управління природними ресурсами;
- розширення повноважень місцевих органів управління та забезпечення контролю охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів;
- дотримання екологічного законодавства;
- використання басейнового принципу, а також регіональних та місцевих особливостей для розвитку природних комплексів і екосистем.

Виходячи з вищевикладеного, на нашу думку, законодавство про охорону навколишнього природного середовища повинно:

- регулювати відносини у сфері охорони, використання і відтворення природних ресурсів;
- забезпечувати екологічну безпеку населення;
- забезпечувати попередження і ліквідацію негативного впливу господарської і іншої діяльності на навколишнє природне середовище,
- здійснювати збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафту і інших природних комплексів, унікальних територій і природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною тощо.

Світова юридична практика застосовує нормативне регулювання як організаційну основу екологічного менеджменту. Регулюючі (нормативні) методи дозволяють визначити припущення щодо наявності граничної межі впливу людини на навколишнє природне середовище. Вони поділяються на державні і муніципальні. Державних методи спонукають органи місцевої влади неухильно їх дотримуватися згідно з національними або міжнародними нормативно-правовими актами. Муніципальні методи регулювання реалізуються місцевими органами влади самостійно, наприклад при плануванні землекористування, застосуванні будівельних норм, при розробці заходів щодо управління транспортними потоками, визначенні регіональних стандартів контролю за забрудненням навколишнього середовища тощо.

Економіко-екологічне нормування дозволяє встановити межі, в яких допускаються масштаби розвитку виробництва та зміна природних властивостей оточуючого середовища. Використання екологічних підходів до визначення допустимих навантажень дозволяє визначити відхилення санітарно-гігієнічних норм. Санітарно-гігієнічні норми дозволяють визначити рівень допустимого забруднення середовища або іншого навантаження на людину і населення країни. Застосовуючи екологічне

нормування, встановлюються показники гранично допустимих викидів шкідливих речовин по кожному джерелу та суб'єкту господарювання, які заносяться в екологічний паспорт підприємства. З цією метою розробляється система заходів, з метою уникнення негативних наслідків надзвичайних ситуацій.

Закон України «Про охорону природного навколишнього середовища» (ст. 33), визначає систему екологічних нормативів, а саме:

а) гранично допустимі концентрації забруднюючих речовин в оточуючому природному середовищі: рівень акустичного, електромагнітного, радіаційного та іншого шкідливого фізичного впливу, а також допустимий вміст шкідливих речовин у продуктах харчування.

б) граничнодопустимі викиди і скиди хімічних речовин, рівні шкідливого впливу фізичних і біологічних чинників.

Чинні екологічні нормативи розробляються і вводяться в дію Міністерством екології і природних ресурсів України. Крім встановлення нормативів використання природних ресурсів, Законодавством України передбачено введення інших екологічних нормативів, а саме: ліміти на використанні природних ресурсів, встановлює взаємовідносини між спеціально уповноваженими органами в сфері контролю, управління природними ресурсами і охорони природного середовища, та користувачем названих ресурсів.

Враховуючи директиви Європейського Союзу щодо санітарних, екологічних, ветеринарних, фіто санітарних норм і міжнародних та європейських стандартів можна зробити висновок, що в Україні, розпочато процес поетапної реалізації запровадження міжнародних, європейських стандартів і екологічних норм у сфері довкілля.

*Прохоренко О. Є.,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально – виконавчого права
та кримінології Академії ДПтС,
начальник юридичного відділу
Дочірнього підприємства «171
Чернігівський ремонтний завод»,
адвокат*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЗАПОРУКА СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Економічна безпека нерозривно пов'язана з питаннями злочинності у сфері економіки, які вітчизняні та закордонні науковці трактують, як «злочини у сфері господарської або підприємницької діяльності», «злочинність у сфері економіки» «злочинність економічного спрямування» «економічна злочинність», «тіньова економіка» тощо.

Економічна сутність економічної безпеки розкривається в процесах суспільного виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ. Кримінологічна точка зору будується на підході до економіки як раціонального ведення суспільного господарства та суспільної організації виробництва, способу життєдіяльності людей у суспільстві, розподілу вироблених матеріальних благ, у тому числі обміну з метою забезпечення власних потреб і інтересів держави [1, с. 31].

Наука кримінального права потребує визначення меж кримінально-правової охорони економічної безпеки громадян в суспільному житті, які необхідно враховувати науковцям при кримінологічному та кримінально-правовому дослідженні негативного явища, яке посягає на економічну безпеку. Зазначена сфера досліджується не тільки вченими – економістами, а і юристами.

На думку видатного кримінолога України Закалюка А. П. з кримінологічної точки зору до злочинів у сфері економіки слід відносити злочини, що спрямовуються проти: 1) власності (грошового та іншого майна

й інтересів) – у тій її частині, що призначена задовольняти економічні інтереси, а також тієї, що утворюється як результат економічної діяльності; 2) фінансів – у тій частині, де вони забезпечують економіку (інвестиції, кредити, власні кошти); 3) людських ресурсів як суб'єктів (учасників) економічної діяльності через перешкоджання її здійсненню, порушення умов нормального заняття нею, що прямо або опосередковано ущемляє економічні інтереси згаданих суб'єктів; 4) речових ресурсів – через їх розкрадання, псування, знищення, недбайливе використання та в інший спосіб, що знищує або усуває їх матеріальну та іншу економіко-виробничу вартісність (цінність); 5) економічних відносин, включаючи насамперед порушення умов здійснення економічної діяльності: вільної конкуренції, ринкових цін, рівності стосунків, економічної безпеки тощо; 6) управління економікою – за рахунок використання неекономічних (адміністративних) засобів, вчинення суспільно небезпечних службових дій, що порушують процес управління, підкорюють його не загальносуспільним ринковим потребам, а власним (особистим чи колективним) корисливим інтересам; ці злочинні посягання вчиняються як у секторі управління державною, так і через втручання у сектор управління недержавною економікою; 7) результатів економічної діяльності, передусім прибутку, продукції, невиплачених заробітної плати, соціальних платежів, компенсацій тощо [2 с. 100].

Досліджуючи економічну безпеку, особливу увагу слід звернути на кримінально-правову класифікацію, яка будується в залежності від безпосереднього об'єкту злочину у сфері господарської діяльності:

1) злочинів у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем України (статті 199, 200, 201, 207, 208, 210, 211, 212, 212і, 204, 215 і 216 КК); 2) злочинів у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання (статті 202, 203, 203і, 205, 206, 209, 209і, 213, 214, 228, 229, 231 і 232 КК); 3) злочинів у сфері банкрутства (статті 218, 219, 220 і 221 КК); 4) злочинів у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів (статті 222, 223, 223і, 2232, 224, 232і і 2322

КК); 5) злочинів у сфері обслуговування споживачів і захисту їх прав (статті 217, 225, 226 і 227 КК); 6) злочинів у сфері приватизації державного і комунального майна (статті 233, 234 і 235 КК).

Необхідно зазначити, що відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності законодавець пов'язує з розміром предмета злочину, наприклад з великим розміром бюджетних коштів при порушенні законодавства про бюджетну систему України. При визначенні такого розміру в неоподатковуваних мінімумах доходів громадян слід виходити з того, що один мінімум дорівнює податковій соціальній пільзі, яка становить передбачену законом кількість відсотків від офіційно встановленої мінімальної заробітної плати. Таким чином визначений неоподатковуваний мінімум доходів громадян застосовується для кваліфікації діянь. При кваліфікації продовжуваного злочину, який починався і закінчувався в періоди, коли діяли різні неоподатковувані мінімуми доходів громадян, слід виходити з кількості таких мінімумів, вирахованих за кожний період окремо [3, с. 185–186].

Оцінюючи злочини у сфері господарської діяльності з об'єктивної сторони досліджуємо різні аспекти його скоєння, а саме: вчинення шляхом дії (фіктивне підприємництво, контрабанда тощо) або бездіяльності (ухилення від повернення виручки в іноземній валюті). Суб'єктами злочинів у сфері господарської діяльності є особи, які досягли 16-річного віку, особлива увага приділяється спеціальним суб'єктам: підприємцям, службовим особам або засновникам (учасникам) суб'єкта господарської діяльності та ін.

Представники Харківської школи кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології вважають, що в Україні як в теорії, так і в законодавстві не передбачено наявності видової сукупності «Злочини у сфері економіки» (або «Економічні злочини» або злочини проти економічної безпеки). Кримінально-правовий захист відносин у сфері економіки забезпечується встановленням кримінальної відповідальності за скоєні

господарські злочини, об'єктом яких є суспільно – економічні відносини або безпосередньо відносини у сфері господарської діяльності, що набувають економічного змісту в процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання [4, с. 165].

Підсумовуючи слід зауважити, що в ході дослідження злочинів, які посягають на економічну безпеку варто враховувати сучасний їх поділ за групами. Критерієм класифікації груп виступає безпосередній об'єкт посягання, мета, суб'єкт вчинення, та наслідки, а саме: 1) злочини, які вчинені суб'єктами, яких не слід відносити до учасників економічних відносин, мета діянь яких не передбачає цілі нанести збитки суб'єктам господарювання за наявності корисливих мотивів (злочини проти власності); 2) злочини, вчинені суб'єктом, якого можна класифікувати як учасника економічних відносин, який своїми діями не ставить за мету їх порушити або змінити (інколи може досягти і такого результату), а обмежується мотивом задоволення потреб за рахунок окремих елементів економічного процесу; 3) злочини за участю суб'єктів як учасників економічних відносин, які свідомо, цілеспрямовано їх вчиняють, дії яких спрямовані на їх реструктуризацію, зміну формату чи припинення з метою задоволення власних економічних цілей.

Список використаних джерел

1. Мамалуй О. О., Марченко О. С., Шевченко Л. С., та ін. Основи економічної теорії: навч. посібник / За ред. О. О. Мамалуй. Харків: Нац. юрид. акад. України, 1999. 155 с.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 712 с
3. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І., та ін. Кримінальне право України: особлива частина: підручник. Харків: Право, 2010. 608 с.
4. Бажанов М. І., Баулін Ю. В., Борисов В. І. та ін. Кримінальне право України: особлива частина / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.

Рень Юлія Василівна

*Аспірант кафедри кримінального,
кримінально – виконавчого права та
кримінології Академії ДПтС, курсовий
офіцер юридичного факультету
Академії ДПтС*

Екологічні злочини та наслідки щодо їх приховування

Екологічні злочини є одними з найбільш небезпечних, оскільки можуть носити невідворотний, транснаціональний характер та призводити до руйнування навколишнього природного середовища і негативного впливу на життя та здоров'я людей.

Конституція України дає право кожному громадянину на комфортне проживання в навколишньому середовищі. Стаття 50 Конституції України гарантує кожному право на достовірну інформацію про його стан і заподіяну шкоду здоров'ю або майну екологічним правопорушенням. Ці конституційні положення реалізовані в законодавстві України, в тому числі в кримінальному [4].

Сформовані погляди на кримінальну відповідальність за екологічні злочини, що посягають на природне середовище, передбачають штрафні санкції, позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, обмеженням волі або позбавленням волі на певний строк, оскільки об'єктом таких злочинів є екологічна безпека, яка в теорії кримінального права розглядається як складова національної безпеки.

Кримінальне право визначає посягання на природні об'єкти як спроба заподіяти шкоди оточуючому природному середовищу. Тому визначаючи об'єкт екологічного злочину слід враховувати, що посягання може відбуватися не тільки в межах однієї країни, а й відповідно заподіяння шкоди визначених на рівні різних держав.

В 2017 році, за даними Державної екологічної інспекції, до правоохоронних органів надійшло 343 матеріали у порядку статті 214

Кримінального процесуального кодексу України і відкрито 269 кримінальних проваджень [1].

На думку вчених, чинне кримінальне законодавство України не дозволяє чітко визначити поняття екологічного злочину. На нашу думку, екологічний злочин — це винне протиправне діяння, що порушує природоохоронне законодавство і заподіює значну шкоду навколишньому природному середовищу і здоров'ю людини.

Екологічні злочини в українському законодавстві згруповано у Розділі VIII “Злочини проти довкілля” Кримінально кодексу України[2].

Суспільна небезпека злочинів, які зазіхають на природне середовище, полягає в тому, що вони порушують встановлений порядок природокористування, впливаючи на природу, змінюють, а іноді і повністю знищують біологічну основу життєдіяльності живих істот.

Збиток заподіяний злочинами вражає різні сфери суспільного життя, є багатоаспектним, іноді має незворотний характер, і не підлягає відновленню ні самою природою, ні діяльністю людини.

На нашу думку, одним з найнебезпечніших екологічних злочинів є приховування або перекручування відомостей щодо екологічного стану, захворювання населення (ст. 238 Кримінального Кодексу України).

Дана стаття передбачає те, що інформація про екологічний, в тому числі радіаційний стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою не може приховуватися або перекручуватися службовими особами [2].

Екологічний стан визначається дотриманням або порушенням екологічних нормативів, які встановлюють гранично допустимі викиди та скиди у навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин,

рівні допустимого шкідливого впливу на нього фізичних та біологічних факторів [5].

Суспільна небезпека приховування і викривлення інформації про стан навколишнього середовища полягає в тому, що приховування, умисне спотворення і несвоєчасне повідомлення повної і достовірної інформації про стан навколишнього середовища, в тому числі про конкретну життєву обставину, подію або дію, яка може створювати загрозу громадській безпеці (у вузькому сенсі), безпеці здоров'я населення, екологічній безпеці, не дозволить громадянам, які перебувають на певній території, вжити адекватних ситуації та заходів для охорони свого життя, здоров'я, майна [3].

Родовим об'єктом цього злочину є стан захищеності особистості, суспільства і держави від об'єктивних загальнонебезпечних внутрішніх загроз, видовим об'єктом - суспільні відносини, що забезпечують здоров'я населення, безпосереднім об'єктом - суспільні відносини, пов'язані з правом громадян на отримання повної і достовірної інформації про стан навколишнього середовища, факультативним об'єктом - життя, здоров'я конкретної людини, відносини власності і т.д.

Предметом вказаного злочину є інформація про стан навколишнього середовища, в тому числі про конкретну життєву обставину, подію або дію, яка може створювати загрозу громадській безпеці, безпеці здоров'я населення, екологічній безпеці. Також подією, наприклад, може бути фактична і прогнозована зміна погоди, що відноситься до розряду інформації загального призначення, екстрена інформація про стан навколишнього середовища негайно передається в установленому законом порядку [5].

Об'єктивна сторона цього злочину полягає в приховуванні (шляхом дії або бездіяльності), умисному спотворенні (шляхом дії), несвоєчасному повідомленні (шляхом дії або бездіяльності) повної і достовірної інформації про стан навколишнього середовища.

Таким чином, високий ступінь суспільної небезпеки екологічного правопорушення визначається тим, що об'єктом їх посягання є стабільність навколишнього середовища і його природно-ресурсний потенціал, а також право кожного громадянина на сприятливе оточуюче середовище.

В умовах погіршення стану навколишнього середовища санкції за екологічні правопорушення повинні бути більш жорсткими і ефективними.

Боротьба з екологічною злочинністю ведеться, в основному, проти дрібних правопорушників, тяжкі злочини часто залишаються нерозкритими. Це, в свою чергу, не дозволяє належним чином реалізувати кримінальну відповідальність, що сприяє виникненню почуття безкарності не тільки у винних осіб, а й у законослухняних громадян.

Список використаних джерел

1. Звіт по виконанню річного плану [Електронний ресурс] // Державна екологічна інспекція України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://dei.gov.ua/images/321/zvit2017/Zvit_po_vikonanniu_plan_DEI_2017.doc.
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Коментар до Кримінального кодексу України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/>.
4. Конституція України [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 1996. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
5. Екологічне право України / [Г. В. Анісімова, В. К. Попов, А. К. Соколова та ін.]. – Харків: Право, 2009. – 328 с.

*Сакір-Молочко Н. В.,
аспірант кафедри теорії
та історії держави і права
конституційного права
Академії ДПтС*

ЕКОЛОГІЧНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: НЕОБХІДНІСТЬ, СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ

Вплив людства на навколишнє середовище стає все більш деструктивним, адже чисельність і щільність населення зростає, збільшується кількість і потужність промислових підприємств, транспортні системи стрімко розвиваються. В Україні рівень екологічної небезпеки також підвищується, а отже екологічне страхування стає таким аспектом державної політики в сфері охорони природного навколишнього середовища, на який необхідно звертати максимальну увагу. Саме екологічне страхування є тим механізмом, який дозволяє нівелювати шкоду, пов'язану з екологічними інцидентами.

Законом України «Про охорону природного навколишнього середовища» визначено право на добровільне та передбачено здійснення обов'язкового державного та іншого видів страхування на випадок шкоди, заподіяної внаслідок забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів. Об'єктами такого страхування є громадяни та їх майно, майно і доходи підприємств, установ і організацій [5].

Екологічне страхування є важливим аспектом сталого розвитку, оскільки розвинене та поширене екологічне страхування забезпечує можливість компенсації екологічних збитків в такий спосіб, який сприятиме зменшенню навантаження як на державний, так і на місцеві бюджети. Водночас, страхові компанії фінансуватимуть заходи щодо охорони природи з власних ресурсів.

Екологічне страхування виконує ряд функцій, серед яких виділяють наступні: компенсаційна, превентивна, соціальна, контрольна, інформаційна.

Процедура екологічного страхування передбачає необхідність оцінки екологічного ризику. Для цього здійснюється екологічний аудит.

Згідно з Законом України «Про екологічний аудит» екологічний аудит – це «документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання і об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи екологічного управління та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту» [4].

При розрахунку розміру страхових платежів використовують складну систему математичних та статистичних розрахунків. Фахівці, які володіють методикою цих розрахунків, називаються актуаріями. При проведенні розрахунку екологічних ризиків вони оцінюють:

- ймовірність екологічної аварії на конкретному об'єкті, якій підлягає екологічному страхуванню;
- величину збитків, які можуть бути заподіяні настанням небажаної ситуації (аварії).

При визначенні ступеня небезпеки промислового виробництва враховується:

- перелік небезпечних та шкідливих хімічних речовин, наявних на даному об'єкті в критичних кількостях;
- граничні норми та можливу кратність перевищення граничних норм впливу на навколишнє середовище небезпечних та шкідливих хімічних речовин;
- розмір гіпотетичного збитку, завданого навколишньому середовищу у випадку настання небажаної ситуації.

Державна екологічна політика в сфері екологічного страхування повинна бути комплексною та фахово обґрунтованою, це дозволить досягти наступних позитивних результатів:

– скорочення видатків з бюджетів усіх рівнів на ліквідацію аварійних та надзвичайних ситуацій;

– заохочення місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування до мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище;

– посилення контролю за тими видами діяльності, які є потенційно небезпечними.

Виходячи з вищенаведеного, можемо стверджувати, що екологічне страхування є інструментом забезпечення екологічної безпеки в Україні, що є однією з необхідних та обов'язкових умов сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Бублик М. І. Страхування техногенних збитків новий сегмент на ринку екологічного страхування в Україні. *Вісник Національного університету Львівська політехніка: Проблеми економіки та управління*. 2009. № 640. С. 23–33.
2. Віленчук О. М. Концептуальні засади розвитку екологічного страхування в лісовому господарстві. *Фінанси України*. 2007. № 5. С. 105–113.
3. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Чернігівській області за 2016 рік/ ЧОДА. 2017. URL: http://eco.cg.gov.ua/web_docs/2145/2016/09/docs/%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C%202015_.pdf (дата звернення: 29.01.2018)
4. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2012 № 1862-IV. ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1862-15> (дата звернення: 29.01.2018)
5. Про охорону природного навколишнього середовища: Закон України від 25.06.1991 №1264-XII. ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/page> (дата звернення: 29.01.2018)

*Свириденко Н. М.,
аспірант кримінально-виконавчого
права та кримінології
Академії ДПтС*

ГРОМАДСЬКІ РОБОТИ ТА ЇХ РОЛЬ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ

Однією з форм забезпечення екологічної безпеки населення, охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання його ресурсів є формування ефективної екологічної політики в світовому масштабі, на рівні держави та окремих регіонів. Вона повинна здійснюватись у комплексі з економічними, політичними, морально-виховними, освітніми заходами. А відношення до навколишньої природи повинно формуватись в системі знань про природу, природні багатства їх ефективне використання та збереження оточуючого природного середовища.

Будь-яка фізична або юридична особа, наділена правом загального природокористування та зобов'язана при цьому не нашкодити природі, зберегти і максимально зменшити негативний вплив на неї своєю виробничою або будь-якою іншою діяльністю.

Важлива роль в діяльності, пов'язаної з охороною природи належить органам і установам виконання покарання Державної кримінально-виконавча служба України, оскільки на них покладено величезний спектр обов'язків щодо збереження та охорони навколишнього середовища, природи, її об'єктів, розумного і раціонального використання.

Однією з форм залучення правопорушників до збереження оточуючого природного середовища є покарання у виді громадських робіт, яке призначаються виключно вироком суду за нетяжкі злочини як основне покарання. Органом, який забезпечує реалізацію державної політику у сфері виконання кримінальних покарані, не пов'язаних з позбавленням волі є

уповноважений орган з питань пробації, який здійснює нагляд за засудженими до покарання у виді громадських робіт [1].

Громадські роботи – це вид кримінального покарання що полягає у виконання засудженими у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно-корисних робіт [2], які характеризуються двома властивостями: суспільною користю і безоплатністю. Суспільна користь громадських робіт передбачає їх виконання на користь певного суспільства чи громади, а безоплатність полягає в неодоженні винагороди за виконану роботу.

Дане покарання встановлюються на строк від 60 до 240 годин з обмеженням у виконанні до 4 годин на день. В той же час ці роботи можуть бути призначені неповнолітнім терміном від 30 до 120 годин і виконуються не більше як дві години на день [2].

Даний вид покарання застосовується до працездатних осіб, оскільки ці роботи передбачають певне фізичне навантаження, вони не призначаються особам, визнаним інвалідами першої або другої групи, вагітним жінкам, особам, які досягли пенсійного віку. Окрім того, з огляду на спеціальний статус, ці роботи не призначаються військовослужбовцям строкової служби [2].

Виконання громадських робіт не потребує високих професійних навичок, а саме прибирання вулиць, парків, скверів, інших територій, роботи з благоустрою населеного пункту, ремонту будівель, комунікацій, вантажно – розвантажуючі роботи, догляд за хворим, сільськогосподарські роботи, роботи по впорядкуванні лісів можуть виконуватися некваліфікованими працівниками. Важливим є і те, що відбування визначеного строку покарання не може здійснюватись на роботах, які пов'язані із шкідливими умовами праці та ризиком для життя і здоров'я [2].

Саме активна участь у громадських роботах виступає головною умовою у вихованні екологічної свідомості, яка дозволяє стимулювати бажання бути корисним громаді і суспільству.

Конкретний вид, місце і час виконання громадських робіт визначається органами місцевого самоврядування залежно від потреб територіальної громади, регіону, про що виносяться відповідні рішення на засіданні виконавчого комітету. Дане положення забезпечується правовими нормами, які визначають обов'язок виконавчих органів сільських, селищних, міських рад сприяти діяльності кримінально-виконавчої системи у виконанні її завдань [3].

Відбування покарання у виді громадських робіт здійснюється на об'єктах, розташованих у межах населеного пункту, де проживає засуджений, чи в місцевості, звідки він має можливість щодня повертатися до місця постійного проживання [2]. Засуджені до громадських робіт надають суттєву допомогу об'єднаним територіальним громадам по забезпеченню чистоти міст, селищ, сіл. Правильно організований підхід до процесу відбування визначеного строку громадських робіт стимулює покращення екологічної ситуації.

Громадські роботи, як вид покарання, суттєво впливає на поліпшення екологічної ситуації в регіонах, екологічному вихованню та покращують рівень екологічної культури осіб, яким судом встановлено покарання у виді громадських робіт.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Типового положення про уповноважений орган з питань пробації та Типового положення про сектор ювенальної пробації: наказ Міністерства юстиції України від 18.08.2017 р. № 2649/5. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1030-17> (дата звернення: 22.03.2018).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 року № 1129-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3–4, Ст. 21.

Третяк А. І.,

*магістр державної служби,
старший науковий співробітник
науково-дослідного центру з
питань діяльності органів та
установ ДКВС України
Академії ДПтС*

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ (ОБ'ЄДНАНЬ) У ЗБЕРЕЖЕННІ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Збереження, відтворення, охорона і підтримка унікальної природної системи з її землересурсним і водним потенціалом – один із шляхів інтеграції України в Європейський простір. Перед людьми стоїть питання про кардинальну зміну їх відношення до навколишнього середовища, бо екологічні проблеми вже мають глобальні масштаби.

З кожним роком нераціональне використання природних ресурсів, зниження продуктивності біосфери, її забруднення загрожує всьому живому, і в першу чергу, людині, її здоров'ю. Сучасний стан навколишнього середовища потребує вже не тільки охорони та збереження, а й всебічного вирішення низки природоохоронних питань на всіх рівнях життєдіяльності суспільства.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17. 10. 2007 № 880-р було схвалено Концепцію національної екологічної політики України на період до 2020 року. Мета реалізації національної екологічної політики полягає в стабілізації і поліпшенні екологічного стану території держави шляхом утвердження національної екологічної політики як інтегрованого фактора соціально-економічного розвитку України для забезпечення переходу до сталого розвитку економіки та впровадження екологічно збалансованої системи природокористування [1].

Одним із завдань національної екологічної політики є «залучення громадськості для участі у розв'язанні екологічних проблем та активне

формування у населення громадської свідомості з питань охорони навколишнього природного середовища» [1].

Тематика екологічної безпеки в Україні та за її межами не нова. Науковці, зокрема Аніщенко В. О., Андрейцев В. І., Запольський А. К., Іванков Р. Ш., Костицький В. В., Кравченко С. М., Люленко С. О., Наместнік В. В., Салюк А. І., Шемшученко Ю. С. та інші в своїх працях досліджували діяльність та вплив громадських організацій у сфері охорони природного середовища.

Враховуючи, що охорона і збереження природних ресурсів – це один із пріоритетних напрямів розвитку суспільства, посилення громадської свідомості, відповідальності та ролі громадських організацій і об'єднань в даному питанні є актуальною. Відбувається поступове удосконалення екологічного законодавства, його адаптація до норм і вимог Європейського Союзу. Тож проявом інтересів населення держави є функціонування громадських організацій і об'єднань на місцевому та загальнонаціональному рівні.

Статтею 1 розділу 1 Закону України «Про громадські об'єднання» визначено, що « громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів» [2].

Також законодавство України передбачає здійснення громадянами та їх об'єднаннями функцій екологічного управління. Статтею 21 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [3] визначені права природоохоронних організацій, які передбачають:

- 1) право впливати на формування екологічної політики на різних рівнях, право пропагувати екологічні програми, право участі у прийнятті екологічно значущих рішень;

- 2) право організовувати і здійснювати громадський екологічний моніторинг;

3) ініціювати і проводити екологічні експертизи; здійснювати громадський екологічний контроль.

Також громадські природоохоронні об'єднання наділені правом подання позовів до суду про «відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в тому числі здоров'ю громадян і майну громадських організацій» [3].

Основою громадського екологічного руху в Україні є всеукраїнські громадські організації, місцеві екологічні групи, благодійні фонди, наукові товариства, тематичні об'єднання, асоціації, мережі, робочі групи, створені для розв'язання національних і місцевих екологічних проблем. Усього налічується близько 500 громадських екологічних організацій, з них 28 всеукраїнського рівня, зареєстровані Мінюстом України [4, с. 65].

Зазвичай громадські організації формуються із числа активних, небайдужих людей, їх робота відіграє важливу роль у впровадженні та розширенні природоохоронної діяльності в державі. В своїй більшості громадські організації працюють за такими напрямками:

- збір та оприлюднення інформації про реальний стан довкілля;
- контроль за станом природних ресурсів;
- проведення роз'яснювальної, виховної, правоосвітньої роботи;
- активне вирішення громадськістю проблем довкілля;
- проведення природоохоронних заходів, акцій.

Значна кількість природоохоронних організацій спрямовує свою діяльність на вирішення проблем збалансованого розвитку і раціонального природокористування, розвиток екологічного права, медичної екології, енергозбереження.

Один із ефективних заходів впливу громадськості на вирішення екологічних проблем є проведення зборів, мітингів, демонстрацій, флешмобів з метою висловлення громадської думки, привертання уваги до гострих питань екологічної безпеки людей. Колись сформована традиційна

роль громадських організацій як допоміжних у діяльності державних органів влади, поступово займає інші позиції, частіше «не зручні» для органів влади й управління.

Повірів у свої сили, громадські екологічні організації можуть виступати рушійною силою у вирішенні важливих екологічних питань сьогодення.

Ефективність взаємодії громадськості з органами влади залежить і від професіоналізму громадських організацій. Природоохоронні організації, в складі яких переважна чисельність науковців і професійних екологів, володіють визнаним досвідом, спеціальними знаннями й потенціалом у тих галузях, що мають особливе значення для охорони навколишнього природного середовища, здійснює більш грамотний громадський екологічний моніторинг, громадські еколого-експертні оцінки і проводять професійно-системну роботу на збереження біорізноманіття, створення природоохоронних територій.

Сьогодні в Україні не існує форм матеріального стимулювання осіб, які завдяки своїй діяльності сприяють припиненню екологічних правопорушень, притягненню винних до відповідальності та відшкодуванню завданої шкоди від екологічних правопорушень. Застосування такої практики може реально збільшити активність громадян і природоохоронних громадських організацій. Впровадження таких норм у законодавство України (наприклад, встановлення відсотка від штрафу екологічного правопорушника) забезпечить контроль за діяльністю спеціально уповноважених органів, прозорість процесу правозастосування і кінцевим результатом.

Головним завданням громадських природоохоронних організацій є здійснення громадського контролю за додержанням природоохоронного законодавства, практична природоохоронна робота з розв'язання екологічних проблем, поширення екологічної інформації, здійснення освітньої та виховної роботи з метою формування екологічної свідомості населення,

участь у формуванні й реалізації державної та регіональної політики [5, с. 167].

Усвідомлюючи небезпеку від забруднення навколишнього природного середовища, громадяни об'єднуються, щоб запобігати подальшому забрудненню довкілля. Активізація громадського руху, громадських організацій і об'єднань своєю діяльністю призведе до певних змін в ставленні громадян і влади до екологічних проблем.

Список використаних джерел

1. Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2007р. № 880-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/880-2007-%D1%80> (дата звернення: 23.02.2018)
2. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. Дата оновлення: 19.07.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення: 22.02.2018).
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.91 № 1264-XII. Дата оновлення: 18.12.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/page2> (дата звернення: 26.02.2018).
4. Люленко С. О. Громадські природоохоронні організації та напрями їх екологічної діяльності. *Молодь і ринок*. 2017. № 3(146). С. 62–66.
5. Запольський А. К., Салюк А. І. Основи екології: підручник для студентів техніко-технологічних спеціальностей вищих навчальних закладів вищих навчальних закладів. Київ: Вища школа, 2003. 357 с.

*Хардіков В. В.,
аспірант кафедри
адміністративного,
цивільного та господарського
права і процесу
Академії ДПтС*

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ЗАХИСТІ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Екологічна ситуація, яка склалась на території України, перебуває у кризовому стані та стає все більш загрозливою. Хижацьке ставлення людини до оточуючого середовища: розорення земель, велика сільськогосподарська освоєність, забруднення повітря та води лише погіршують ситуацію, яка склалась.

Система державних органів у сфері охорони навколишнього природного середовища, хоч і є досить розгалуженою, проте не в змозі охопити всі порушення, що скоюються в сфері охорони довкілля.

Дієвим механізмом в даній ситуації є залучення громадськості до захисту навколишнього природного середовища.

Практика участі громадськості є надзвичайно поширеною в усьому світі. Права громадян на участь в екологічному управлінні та захисті навколишнього природного середовища передбачається як міжнародними актами, так і вітчизняним законодавством, зокрема, Орґузькою Конвенцією від 25 червня 1998 року, яка ратифікована Україною 1999 року¹, Конституцією України, Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» тощо.

Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» закріплено екологічні права громадян України, крім того, статтею 21 вказаного закону, окремо визначено права громадських природоохоронних об'єднань².

Громадські об'єднання відіграють важливу роль, оскільки можуть об'єктивно оцінювати та аналізувати екологічну ситуацію, що склалась на

території України. Аналізуючи норми Закону можна дійти висновку, що такі об'єднання наділені достатніми правами для того щоб позитивно вплинути на збереження природних ресурсів. Зокрема, громадські об'єднання можуть:

- брати участь у розробці планів, програм, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, розробляти і пропагувати свої екологічні програми;
- брати участь у проведенні центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, перевірок виконання підприємствами, установами та організаціями природоохоронних планів і заходів;
- вносити до відповідних органів пропозиції про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду тощо².

Не дивлячись на наявність великої кількості зареєстрованих громадських природоохоронних об'єднань екологічна ситуація в країні змінюється вкрай повільно. Вважаємо, що насамперед це пов'язано з низькою взаємодією громадських об'єднань з представниками влади та недовірою до влади взагалі.

Крім громадських природоохоронних об'єднань, існує також інститут громадських інспекторів з охорони довкілля.

Громадські інспектори з охорони довкілля – це призначені у визначеному нормативно-правовими актами порядку особи, які відповідно до вимог екологічного законодавства України здійснюють громадський контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища. [3]

Діяльність громадських інспекторів регулюється Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» та положенням «Про громадських інспекторів з охорони довкілля», затвердженого наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 27.02.2002 № 884.

Відповідно до пункту 3.1 розділу 3 Положення громадським інспектором з охорони довкілля може бути громадянин України, що досяг 18 років, має досвід природоохоронної роботи та пройшов співбесіду в органах Держекоінспекції. Незважаючи на складну процедуру отримання звання «громадський інспектор», цей інститут користується популярністю. Зокрема, лише на території Чернігівської області станом на кінець 2017 року зареєстровано 73 громадські інспектори з охорони довкілля.[5]

Відповідно до статті 36 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» громадські інспектори наділені такими повноваженнями:

- брати участь у проведенні спільно з працівниками органів державного контролю рейдів та перевірок додержання підприємствами, установами, організаціями та громадянами законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- проводити перевірки і складати протоколи про порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища
- подавати допомогу органам державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища в діяльності по запобіганню екологічним правопорушенням. 2

На відміну від громадських природоохоронних об'єднань, громадські інспектори з охорони довкілля наділені більш практичними повноваженнями та тісно взаємодіють з представниками державної влади, що здійснюють контроль у сфері охорони навколишнього природного середовища. Тому, на нашу думку, робота громадських інспекторів з виявлення та протистояння правопорушень у сфері охорони довкілля є значно дієвішою.

Підсумовуючи, хотілося б зазначити, що хоч нормативно участь громадськості в охороні навколишнього середовища закріплена на належному рівні, проте на практиці участь залишається не достатньою. На нашу думку, все це пов'язано з низькою правовою обізнаністю громадян, а також незацікавленістю органів державної влади залучати до співпраці

інститути громадського суспільства. Проте, поборовши зайвий бюрократизм та повернувши увагу громадян до реальних екологічних проблем, можливо подолати ситуацію, що склалася.

Список використаних джерел

1. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція): ООН; Конвенція, Перелік, Міжнародний документ від 25.06.1998. URL: [http:// zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_015](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_015) (дата звернення: 04.04.2018).
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/page> (дата звернення: 04.04.2018).
3. Правові засади діяльності громадських інспекторів з охорони довкілля. URL: <http://epl.org.ua/environment/pravovi-zasady-diialnosti-hromadskykh-inspektoriv-z-okhorony-dovkillia/> (дата звернення: 03.04.2018).
4. Про затвердження Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля: Наказ Мінікоресурсів України від 27.02.2002 № 88. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0276-02> (дата звернення: 04.04.2018).
5. Список Громадських інспекторів з охорони довкілля Чернігівської області. Офіційний сайт Державна екологічна інспекція у Чернігівській області. URL: <http://deicn.gov.ua/hromadski-inspektory/> (дата звернення: 04.04.2018).
6. Гетьман А. П., Шульга М. В. Екологічне право України підручник. Харків: Право, 2005.

*Чежегова О. В.,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та
кримінології Академії ДПтС*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Кримінальна відповідальність за екологічні злочини – це найсуворіший вид відповідальності. Він конкретизується у розділі 8 Кримінального кодексу України, і по окремим статтям передбачає від 5 до 10 років позбавлення волі або обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років [2, ст. 110].

Суспільна небезпечність злочину – це порушення правил екологічної безпеки, суспільно небезпечні діяння (дії чи бездіяльність), які призводять до порушення екологічного балансу в довкіллі.

Екологічна безпека – це процес управління системою національної безпеки, за якого діяння якого забезпечується екологічна рівновага і гарантується захист середовища проживання населення країни і біосфери в цілому, атмосфери, гідросфери, літосфери і космосфери, видового складу тваринного і рослинного світу, природних ресурсів, збереження здоров'я і життєдіяльності людей і виключаються віддалені наслідки цього впливу для теперішнього і прийдешніх поколінь [4, ст. 75].

Екологічна безпека може бути розглянута в деяких аспектах таких як глобальні, регіональні, локальні.

Об'єктами екологічної безпеки є все, що має важливе значення для суб'єктів безпеки.

До суб'єктів екологічної безпеки можна віднести індивідуум, суспільство, біосфера, держава.

Екологічна безпека нашої держави входить до складу загальної безпеки України. До національної безпеки України входять екологічна, військова,

суспільна, соціально-політична, економічна, особиста та інші види безпеки. Вони об'єднані в одну загальну систему України.

Екологічна безпека забезпечується системою організаційно-правових, економічних, технічних, санітарно-гігієнічних та інших заходів екологічного характеру, яка передбачена Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. (розділ VIII) передбачає наступні екологічні злочини:

порушення правил екологічної безпеки (стаття 236) – порушення порядку проведення екологічної експертизи, правил екологічної безпеки під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів, якщо це спричинило загибель людей, екологічне забруднення значних територій або інші тяжкі наслідки [2, ст.110].

Екологічна експертиза – вид експертної діяльності державних органів, що ґрунтується на дослідженні проектних матеріалів чи об'єктів реалізації, які негативно впливають на стан навколишнього середовища та здоров'я людей, і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки

Предметом злочину є порядок проведення екологічної експертизи, під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію.

Об'єктивна сторона злочину полягає в порушенні правил екологічної експертизи.

Екологічній експертизі підлягають:

- проекти розвитку народного господарства, плани населених пунктів, схем районного планування та інша проектна документація;

- техніко-економічні проекти на будівництво і реконструкцію підприємств та інших об'єктів, що негативно впливають на стан навколишнього середовища;
- проекти інструктивно-методичних і нормативно-технічних актів та документів, які регламентують господарську діяльність;
- документація щодо створення нової техніки, технології, матеріалів і речовин, у тому числі та, що закуповується за кордоном;
- матеріали, речовини, продукція, господарські рішення та об'єкти, які можуть призвести до порушення екологічної безпеки і негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Також можна виділити дві основні форми екологічної експертизи, такі як:

- державна екологічна експертиза, до неї можна віднести державні інвестиції, закордонні програми, документація нової техніки та ін.
- громадська – вона може здійснюватися в будь-якій сфері діяльності, що потребує екологічної оцінки.

Державна екологічна експертиза проводиться експертними підрозділами чи спеціально створюваними комісіями уповноваженого центрального органу виконавчої влади.

Висновки державної екологічної експертизи після затвердження центральним органом виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів є обов'язковим для виконання.

Невиконання вимог екологічної експертизи може призвести до тяжких наслідків для здоров'я людей, безпеки навколишнього середовища, природних ресурсів.

Таким чином порушення порядку проведення екологічної експертизи та невиконання її висновків повинно каратися більш суворо ніж це зазначено у статті 236 Кримінального кодексу України.

Список використаних джерел

1. Екологічне право України: підручник. Харків, 2005.
2. Кримінальний кодекс України (із змінами і доповненнями). Київ: Атіка, 2017.
3. Качинський А. Л. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення. Серія: Екологічна безпека; Вип. 5. Київ: НІСД, 2001. 312 с.
4. Качинський А., Хміль Г. Екологічна безпека України: аналіз, оцінка та державна політика: монографія. Київ: НІСД, 1997. 127 с.
5. Калиновський С. В. Оцінка впливу і екологічна експертиза сьогодні і завтра. Нормативні та практичні аспекти виконання оцінки впливу на навколишнє середовище. Київ: Веселка, 2002.

*Шишова А. Я.,
студентка 2-го курсу 128
навчальної групи Академії ДПтС,
Дрижак В. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, професор кафедри
педагогіки та гуманітарних
дисциплін Академії ДПтС*

СИСТЕМА ЕКОЛОГІЧНО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Відомо, що одним із пріоритетних напрямів екологічної політики як у світовому масштабі, так і в масштабах окремих держав, зокрема, в Україні є забезпечення та реалізація екологічних прав громадян, важливе місце серед яких посідає система державних гарантій у сфері охорони довкілля.

Належна реалізація екологічних прав громадян суверенної держави як предмет дослідження цікавить багатьох вчених. Серед українських, слід назвати Анісімову Г., Белякова О., Гетьмана А., Кобецьку Н., Колбасова О., Краснову М., Крисаченка В., Малишеву Н., Мостяєва О., Орлова М., Слинко Т., Шемчушенко Ю., Шульгу М., та багато інших. Всі вони доходять думки, що без досконалих спеціальних механізмів, якими може

бути система державних гарантій у сфері забезпечення та реалізації екологічних прав громадян, неможливо досягти успіху в питанні охорони довкілля [3]. Під гарантіями прав, юристи розуміють сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, які спрямовані на фактичну реалізацію прав людини, на усунення причин і перешкод їх обмеження, ненадійного здійснення і захист від порушень.

Систему гарантій забезпечення екологічних прав громадян України визначено у статті 10 Закону України від 25 червня 1991 року № 41 «Про охорону навколишнього природного середовища». (далі – Закон), який забезпечив комплексне регулювання екологічних відносин із урахуванням чинної природоохоронної практики України та міжнародного досвіду в цій сфері. До екологічно-правових гарантій віднесено:

- проведення заходів щодо підтримання, відновлення і поліпшення стану навколишнього природного середовища на державному рівні;
- обов'язок суб'єктів господарювання та керівних органів здійснювати технічні та інші заходи для запобігання шкідливому впливу їх діяльності на навколишнє природне середовище, виконувати екологічні вимоги при плануванні, розміщенні продуктивних сил, будівництві та експлуатації народногосподарських об'єктів;
- участь громадських об'єднань та громадян у діяльності щодо охорони навколишнього природного середовища;
- здійснення державного та громадського контролю за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- компенсацію в установленому порядку шкоди, заподіяної здоров'ю і майну громадян внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- невідворотність відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

- створення та функціонування мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації [1]. Без сумніву, зазначені гарантії сприяють нормальному здійсненню громадянами своїх екологічних прав.

Детальний аналіз перелічених прав, дозволяє дійти висновку, що діяльність, яка перешкоджає здійсненню права громадян на безпечне навколишнє природне середовище та інших їх екологічних прав, підлягає припиненню в порядку, встановленому Законом та іншими нормативними актами України. Загалом, як стверджують вчені, кожна з цих гарантій передбачає систему конкретних заходів, багато з яких, вже знайшли своє відображення не лише в законодавстві, але і на практиці. Проте, однією з екологічних проблем є те, що ще й досі законодавчо не всі вони врегульовані. По-перше, центральна проблема, пов'язана із забезпеченням охорони довкілля, – це фінансування. Природоохоронні заходи потребують величезних матеріальних затрат. Дуже позитивним є закріплення в Законі нового економічного механізму охорони природи, який теж спрямований на забезпечення екологічних прав, щоправда, він досить повільно вводиться в дію, саме у сфері фінансових, податкових відносин. По-друге, викладені положення складають загальні умови реалізації громадянами своїх екологічних прав. Кожне суб'єктивне екологічне право містить вимогу конкретних дій, які стосуються того чи іншого боку діяльності. Але всі вони є основою обов'язку держави, юридичних і фізичних осіб щодо збереження і покращання довкілля. Загалом, у випадку виникнення перешкод у реалізації своїх прав, порушень з боку інших осіб, громадяни можуть звернутися з приводу захисту своїх прав до відповідних компетентних органів.

З юриспруденції відомо три традиційні форми захисту прав: судову, позасудову та самозахист. У їх системі все ж таки найбільш дієвою та ефективною є судова форма захисту. Про захист прав громадян у сфері екології йдеться в ст. 11 Закону, в якій зазначено, що: «порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища мають

бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України. [1]. Варто зауважити, що право на звернення до суду з приводу захисту свого порушеного права (право на доступ до правосуддя), будучи з одного боку самостійним правом, одночасно визначає механізми захисту інших екологічних прав. Механізм правового регулювання окреслених відносин викладений у Оргуській конвенції – «Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» яка була прийнята у м. Оргусь (Данія) 18 березня 1998 року та ратифікована Законом України від 6 липня 1999 року [4].

Учені Андрусевич А., Агле Т., Клеменс К., Козак З. на основі аналізу положень конвенції та інших правових норм виділяють форми доступу до правосуддя при захисті екологічних прав: оскарження рішень, дій (бездіяльності) державних органів та інших суб'єктів, що порушують національне екологічне законодавство; позовна форма захисту, яка реалізується шляхом подання позовів про припинення небезпечної для середовища діяльності, відшкодування заподіяної шкоди тощо. Побічно слід зауважити, що захист прав громадян здійснюється судом шляхом передбачених законом способів, які забезпечують відновлення порушеного чи підтвердження права, що оспорюється. Способи захисту екологічних прав впливають із загальних способів захисту цивільних прав, закріплених в статті 16 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 № 435-IV [2]. Такими способами є: визнання права; припинення дії, яка порушує право; зміна чи припинення правовідносин; відшкодування майнової чи немайнової шкоди; визнання недійсним рішення, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування чи їх службових осіб та інші. Вибір конкретного способу залежить від особливостей права, що порушено, конкретних правовідносин, їх суб'єктного складу та повинен бути оптимальним та ефективним за його кінцевим результатом.

Таким чином, узагальнюючи викладене, ми приєднуємось до думки тих учених, які дійшли таких висновків, що по-перше, найбільш ефективним способом подолання екологічної кризи та занепаду екології загалом, є усвідомлення того, що захист навколишнього середовища полягає в організації раціонального використання природи за умови плідного міжнародного співробітництва, і по-друге, невід'ємними складниками екологічної політики в демократичному суспільстві слід вважати:

- належну й ефективну систему державного управління у сфері охорони, сталого використання і відтворення природних ресурсів;
- належний державний і громадський нагляд за дотриманням чинного природоохоронного законодавства та міжнародних природоохоронних зобов'язань країни;
- належну інформаційну політику стосовно навколишнього середовища;
- належний рівень екологічної експертизи екологічно небезпечних проектів та об'єктів;
- належну систему прийняття державних рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища, яка б передбачала обов'язкове залучення громадськості;
- належну систему відповідальності влади, конкретних посадових осіб і громадян за порушення принципів збалансованого розвитку, норм і положень природоохоронного законодавства;
- належну освітню та просвітницьку діяльність [5].

А від так, щоб досягти реального поліпшення захисту екологічних прав громадян України необхідно: розвивати законодавчо-нормативну базу реалізації екологічних прав громадян; проводити всеохоплюючі кампанії еколого-правової освіти населення; підвищувати екологічну та правову культуру осіб, які приймають рішення, аж до самого високого рівня; реалізовувати державну політику стосовно розвитку місцевого самоврядування, рівноправного співробітництва і підтримки зусиль НУО в

цій сфері; реалізовувати на всіх рівнях принцип пріоритетності екологічних критеріїв при прийнятті господарських, економічних та інших рішень.

Список використаних джерел

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 41» з наступними змінами. *Відомості Верховної ради*, ВВР. 1991. № 41 ст. 546
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV з наступними змінами.
3. Гетьман А. Г., Шульга М. В. Екологічне право України: підручник. Харків. 2005. 345 с.
4. Практика Комітету з дотримання Оргунської конвенції.// Під ред. Андрусевича А. Львів. 2008. 78 с.
5. Додаткові джерела. URL: <http://readbookz.net/book/182/6400.html> (дата звернення 11.03.2018).

*Шумейко З. Є.,
доцент кафедри педагогіки
та гуманітарних дисциплін
Академії ДПтС;
Богомол О. Р.,
студент 127 навчальної групи
Академії ДПтС*

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ МАТВІЯ НОМИСА

Матвій Номис (1823 – 1902) – видатний український письменник, етнограф, педагог, мовознавець, краєзнавець, громадський діяч. Вершиною його діяльності в галузі фольклористики є збірка «Українські приказки, прислів'я і таке інше» (1864). Ця праця – своєрідний звід українського паремійного матеріалу, підсумок усього, що було зроблено в цій сфері на середину ХІХ ст.

Структура збірки паремійного матеріалу Матвія Номиса дає змогу стверджувати, що упорядник розробляв свою концепцію народної етики й

моралі на основі принципів етнопедагогіки: приприродовідповідності, культуровідповідності, народності виховання, виховання в праці, єдності навчання і виховання, зв'язку з життям рідного народу, гуманізму, активності й ініціативності виховання, орієнтації на загальнолюдські моральні цінності.

Збірка Матвія Номиса за всіма ознаками розрахована на те, щоб з її матеріалу виводити загальну характеристику духовності українського народу, його погляди на етику, релігію, мораль, соціально-економічні відносини й історичні події. Аналіз паремійного матеріалу дав змогу сформулювати основні аспекти різних напрямів виховання українців за педагогічною концепцією Матвія Номиса, одним із яких є екологічне.

Екологічне виховання розглядають як цілеспрямований вплив на особистість на всіх етапах її життя за допомогою розгорнутої системи засобів та методів, що має на меті формування екологічної свідомості, екологічної культури, екологічної поведінки, екологічної відповідальності.

Зазначимо, що проблеми екологічного виховання знаходили відображення у творах давньоруських дердавних діячів (Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха), письменників і педагогів доби Бароко (Інокентія Гізеля, Феофана Прокоповича, Григорія Сковороди). Тому ідеї Матвія Номиса мали ґрунтовну базу – народну творчість і праці попередників.

Матвій Номис відстоює думку, що екологічне виховання дитини – це виховання гармонійної особистості. В українській родині екологічна свідомість традиційно формувалася від самого народження немовляти. Адже українські народні колискові, казки, прислів'я, дитячі пісеньки спрямовані на виховання любові до тварин, бережливого ставлення до навколишнього середовища, а прикмети і повір'я вчать розуміти та берегти природу, жити у гармонії з нею.

Дослідник народної педагогіки В. Болбас зазначає, що народне виховання насамперед спирається на принцип природовідповідності, оскільки наші пращури жили в єдності з природою, яка була водночас і

місцем проживання, і джерелом та фактором життєдіяльності. Людина була частиною природи, а природа – її логічним продовженням. Усе життя давніх слов'ян узгоджувалося з природою та її законами, на основі яких сформувалася сукупність закономірностей, що визначали взаємовідносини людини і природи. Метою народного виховання було набуття знань про природу не для панування над нею, а заради усвідомлення мудрості природного порядку [1, с. 89]. Ці тенденції знайшли своє відображення в загадках зі збірки Матвія Номиса «Українські прислів'я, приказки і таке інше»: «А без чого світ не буде?» (без землі), «За лісом, за перелісом золота діжа горить» (сонце), «Серед двора-двора, лежить червона сковорода» (місяць), «Поле не зміряне, бидло не злічене, пастух рогатий» (небо, зорі, місяць), «Їхав Яшка Семеряжка, за ним бджоли гу-лю-лю!» (місяць та зорі) [2, с. 635–664]. У творах, пов'язаних з явищами природи й будовою Всесвіту виразно відчувається прагнення людини пізнати світ за допомогою проведення аналогій з відомими й зрозумілими їй предметами та явищами. Водночас, вони формують у дітей елементарні знання про навколишній світ, пояснюють на доступному і зрозумілому їм рівні окремі предмети і процеси.

Із загадками про будову Всесвіту тісно пов'язані твори про явища природи, рослинний і тваринний світ, у яких знайшли втілення спостереження людини, прагнення відбити характерні особливості різних пір року, або ж часу доби за допомогою звичних образів з повсякденного життя. Саме тому деякі загадки цієї групи є типовими картинками з життя й побуту селянина. Явища природи зображуються через проведення аналогій зі знайомими і зрозумілими кожному українцеві образами й архетипами: «Їхав чумак та й став, бо волів потеряв» (хмари закрили зорі), «Сірий бик у вокно – ник» (світ світає), «Лисий віл усіх людей звів» (день), «Ревнув віл на сто гір, на тисячу городів» (грім), «Шило-мотовило попід небесами ходило, из панами говорило, из князями розмовляло» (блискавка), «Сидить півень на вербі, спустив китиці до земля» (дощ и сонце), «Сиві кабани усе поле-поле залягли» (туман) [2, с. 635–664]. Наведені приклади підтверджують думку,

що народно педагогічна культура українського народу базувалась на системності, цілісності світосприйняття, усі предмети, явища і процеси перебували у взаємозв'язку, створювали єдину систему, а отже, сприяли формуванню гармонійної особистості.

Як відомо, усі виховні заходи українського народу тісно були пов'язані з повсякденним життям. Діти виховувались у процесі ігрової чи трудової діяльності, це забезпечувало ефективність впливів на молоде покоління. Принцип зв'язку виховання з щоденним життям реалізується через найбільшу, мабуть, групу загадок збірки Матвія Номиса, яка присвячена повсякденному життю і побуту трудівника, його виробничій діяльності. Так, значна кількість творів цього жанру пов'язана з худобою і птаством: «Двічі родиться, а раз помира» (птах), «Пішла панна до міста, на ній суконь триста» (курка), «Ой за лісом, за пролісом талалай кричить» (гусак), «Сто літ наче живе – що таке?» (горобець), «Штири тики, два патики, семе за махайло» (рогата худоба), «Хто плаче без голосу?» (кінь), «Лежить під хворостом та й крутить хвостом» (кабан) [2, с. 635–664]. Для того, щоб відгадати загадку, треба встановити асоціації і зв'язки з найвиразнішими рисами тварин, таким чином перевіряється обізнаність дитини з традиційними образами й атрибутам життя українського народу, у підсвідомість закладаються архетипи колективного підсвідомого. Аналіз вищезазначених загадок дає змогу стверджувати, що в них зафіксований принцип культуровідповідності *виховання*, який реалізується через врахування історичних, географічних, етнонаціональних особливостей і умов життєдіяльності українського народу.

Окрім того, у народних загадках широко представлена сама людина, її фізична природа, їжа, житло, домашній інвентар, речі побутового вжитку: «Що саме найпроворніше и найшвидше?» (очі), «П'ять братів, лазять по хаті горобців драти» (пальці, голова), «У нашого дядька білих курей грядка» (зуби) [2, с. 635–664].

Творам цієї групи притаманні картини-аналогії з повсякденного трудового життя, які виконують функцію орієнтира для того, хто має

відгадати загадку. Як і в зразках інших тематичних груп, внутрішньою основою художнього образу тут є асоціативний зв'язок, що дає широкі можливості для домислу, розвиває кмітливість, спостережливість, уважність, активно стимулює фантазію.

Значне місце в загадках цієї групи посідають твори про їжу, яку традиційно споживає українська людина. Використовуючи засіб послідовного виокремлення окремого з загального, застосовуючи оксиморон, метафору чи порівняння, народ створив цілу низку загадок, у яких наголошується на характерних ознаках того чи іншого виду їжі: «Вийшов віл за сто гін, виніс на собі 30 шкур» (часник), «Солений макляк у штанях заляк» (солоний огірок), «Без рук, без ніг на дерево дерецця» (хміль), «За лісом, за пролісом бочка крові мокне – в найбіднішій хаті мусять ю мати» (квашені буряки), «В воді росте. В воді кохаецця, а кинь у воду – злякаецця» (сіль) [2, с. 635–664].

В. Болбас серед основних принципів народного виховання називає принцип циклічності, що був пов'язаний із циклічністю природних процесів, а отже, з повторюваністю щорічних сільськогосподарських процесів, свят, обрядів [1, с. 92]. Дитина з дитинства звикала до традиційних видів господарської діяльності, певного ритму трудового життя українців, бо виховує дисциплінованість, працелюбність, завбачливість, господарність, культуру праці. Саме тому значне місце посідають у загадках трудові процеси, пов'язані з хліборобством (оранка, сівба, косовиця, молотьба), скотарством, промислами та ремеслами (ткацтво, ковальство, кравецтво, рибальство, мисливство). На основі творів цієї тематичної групи також можна зробити висновки щодо чоловічих і жіночих видів домашньої праці, до яких залучалися діти підліткового віку. Так, із ткацьким ремеслом пов'язані такі загадки: «Животом пре, ногами тре, а руками що хоче, те й робить» (ткач), «На березі сижу, скрізь клен глежу и діда за бороду скубу» (прясти на гребіні), «П'ять овець стожок під'їдає» (пучками прядуть), «Де найбільше хрестів?» (в клубку) [2, с. 635]. Про шитво йде мова в таких

творах: «Біжить свинка – золота спинка, пораяний хвостик» (голка з ниткою), «Синеньке, маленьке усе поле жагнуло» (голка) [2, с. 644]. Із землеробством пов'язані такі загадки: «Два голуба попід землею ходять» (сошник), «Дюрава верста все поле закрила» (борона), «Кривеньке, маленьке, збігало поле всеньке» (серп), «Мій брат комендант попід землю ходить, червінці находить» (плуг) [2, с. 660–663]. Декілька загадок цієї групи стосуються господарських будівель українців: «Між двома дубами бюцця барани лобами» (олійниця), «Стукотить, грукотить, сто коней біжить» (млин), «Крутиця, вертиця – не знає де діцця» (вітряк) [2, с. 664].

Аналіз загадок зі збірки Матвія Номиса дає змогу зробити висновок, що звернення до предметів, які оточують людину, збуджує інтерес дитини до наслідків трудової діяльності батьків, до з'ясування характеру, суті й призначення речей, що з'являються як результат дії дорослих. Подібні твори допомагають дітям пізнавати світ, поглиблюють їхню спостережливість, сприяють допитливості, дають привід замислитись над справжньою суттю діяльності людини-трудівника, виховують почуття поваги до неї, прищеплюють смак до суспільно корисної праці.

Список використаних джерел

1. Болбас В. С. Принципы нравственного воспитания в народной педагогике беларусов. *Педагогика*. 2009. № 10. С. 89–95.
2. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Збірники Опанаса Марковича і других. Впорядкував і видав Матвій Номис. Київ: Либідь, 1993. 765 с.

*Шевцова О. В.,
молодший науковий співробітник
науково-дослідного центру з
питань діяльності ДКВС України
Академії ДПтС*

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВА ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ

Основні зміни, що відбулися з інститутом права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, насамперед, були пов'язані з радіаційним забрудненням значних територій України внаслідок Чорнобильської катастрофи 26 квітня 1986 р.. Тому, фактично саме ці обставини стали підставою для визнання України зоною екологічної катастрофи. Прийнятою з цього питання у 1990 р. Постановою Верховної Ради Української РСР «Про невідкладні заходи щодо захисту громадян України від наслідків Чорнобильської катастрофи були передбачені розробка та прийняття багатьох важливих законів, які у своїй сукупності заклали основи інституту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Однією із найважливіших суспільних цінностей, головним об'єктом більшості правових відносин є права і свободи людини і громадянина. Ефективність їх виконання, використання, дотримання залежить від рівня їх гарантованості. Тобто центральним у реалізації будь-якого права має стати визначена законодавством система специфічних засобів – гарантій, завдяки яким стає можливим здійснення прав і свобод, їх охорона від протиправних посягань і захист від порушень [1, с. 131]. В зв'язку з тим, що одним із найбільш важливих прав людини є право на безпечне для життя і здоров'я довкілля ми розглянемо гарантії реалізації та способи захисту досліджуваного права.

Поняття гарантій прав та свобод людини і громадянина відрізняється від поняття конституційно-правових гарантій тим, що останні встановлюються Основним Законом держави та іншими законодавчими актами. А тому, можемо констатувати, що під гарантіями прав розуміють

сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на фактичну реалізацію прав людини, на усунення причин і перешкод їх обмеження, ненадійного здійснення і захист від порушень [2, с. 70].

Виходячи з вищезазначеного поняття гарантій прав людини, можемо стверджувати, що гарантії права людини на безпечне довкілля – це умови, засоби, методи та механізми, за допомогою яких здійснюється реалізація кожною людиною і громадянином прав і свобод у галузі охорони довкілля, раціонального природокористування та забезпечення екологічної безпеки.

Варто зазначити, що Україна гарантує своїм громадянам реалізацію права на безпечне довкілля. Спеціально уповноважені державні органи управління в галузі екології та органи місцевого самоврядування зобов'язані надавати всебічну допомогу громадянам у здійсненні природоохоронної діяльності, враховувати їх пропозиції щодо поліпшення стану навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, залучати громадян до участі у вирішенні екологічних питань. Порушені права громадян у галузі екології мають бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України [3, с. 99–100].

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» встановлює еколого-правові гарантії прав громадян на безпечне довкілля. Аналіз зазначених гарантій свідчить про їх різну спрямованість. Закон, зокрема, визначає наступні гарантії:

а) проведенням широкомасштабних державних заходів щодо підтримання, відновлення і поліпшення стану навколишнього природного середовища;

б) обов'язком центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій здійснювати технічні та інші заходи для запобігання шкідливому впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, виконувати екологічні вимоги при плануванні,

розміщенні продуктивних сил, будівництві та експлуатації об'єктів економіки;

в) участю громадських організацій та громадян у діяльності щодо охорони навколишнього природного середовища;

г) здійсненням державного та громадського контролю за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

д) компенсацією в установленому порядку шкоди, заподіяної здоров'ю і майну громадян внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

е) невідворотністю відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

є) створенням та функціонуванням мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації [4].

Отже, перераховані гарантії сприяють нормальному здійсненню громадянами права на безпечне довкілля, при якому відсутні істотні порушення функцій життєзабезпечення, виконувани природними чи перетвореними екосистемами.

Також окрім названих гарантій, що мають загальне значення, у законодавстві також установлені спеціальні гарантії права на екологічну безпеку. Наприклад, Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» передбачає такі гарантії:

- пріоритет захисту людини і навколишнього природного середовища від впливу іонізуючого випромінювання (ст. 5);

- надання громадянину повної інформації про дозу опромінення й можливу шкоду для здоров'я, що може бути заподіяна використанням іонізуючого випромінювання при обстеженні чи лікуванні (ст. 16), та ін. [5].

Особливою гарантією права громадян на безпечне довкілля є юридична відповідальність за незаконну діяльність фізичної та юридичної особи, що призводить до нищення, псування, забруднення довкілля. Законодавство

України встановлює дисциплінарну, адміністративну, цивільну та кримінальну відповідальність за порушення екологічного законодавства.

Таким чином, проаналізувавши правові гарантії права громадян на безпечне довкілля, ми дійшли висновку, що такі гарантії є важливим складовим елементом права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Список використаних джерел

1. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: підручник / О. Ф. Фрицький . Київ: Юринком Інтер, 2003. 536 с.
2. Екологічне право України: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. Харків: Право, 2009. 328 с.
3. Рябець К. А. Екологічне право України: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 438 с.
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991, № 41 (08.10.91), ст. 546.
5. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995 № 39/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995, № 12, ст. 81.

*Ярошук Р. І.,
слухач 6 курсу Академії ДПтС,
лейтенант внутрішньої служби,
інспектор відділу режиму і
охорони
державної установи «Львівська
установа виконання
покарань(№19)»*

ВИБОРИ, ЯК ОДИН З ГОЛОВНИХ ІНСТИТУТІВ ЗАКОНОДАВСТВА ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

Через вибори громадяни реалізують своє волевиявлення і здійснюють функцію утворення загальнодержавних органів та органів місцевого самоврядування, через функціонування яких, у свою чергу, реалізується представницька демократія. За допомогою виборів здійснюється механізм

узгодження інтересів різних соціальних груп та політичних сил, без якого сьогодні неможливий консенсус інтересів управління багатонаціональної держави.

Таким чином, вибори можна охарактеризувати як процес утворення органів державного і місцевого управління, тобто визначити вибори саме як процес, або активну дію.

Оскільки цей процес санкціонований державою через нормативні акти, то він, безперечно, є юридичним. І перш ніж перейти до характеристики виборчого процесу, слід звернути увагу на те, якими характеристиками наділений юридичний процес, як більш загальне поняття

По-перше, такий процес є юридичним вираженням державно – владної діяльності. У зв'язку з цим, він не може існувати і прогресувати без належних суб'єктів органів державної і місцевої влади.

У свою чергу, для цих суб'єктів процесуальна форма є безперечною умовою реалізації наданих їм повноважень для можливості вирішення конкретних справ, що складає основний обсяг їхньої практичної діяльності.

По-друге, процес відображає динаміку діяльності державних та місцевих органів влади, і тому, йому властиві певні етапи, що послідовно змінюються один одним, в межах яких повинні бути здійснені необхідні процесуальні дії.

По-третє, особливістю цього процесу є те, що як юридична дія він спрямований на досягнення визначеного правового ефекту, оскільки соціальне призначення процесу – забезпечити реалізацію норм державного законодавства.

По-четверте, процес є юридичною діяльністю, і тому, йому властиве соціально – правове регулювання з усіх боків, яке може досягатися за допомогою особливих процесуальних норм, що передбачають детальне регулювання дій всіх його учасників

Однією з основних диференціацій юридичного процесу є розділ його на види в залежності від галузевих проявів, тобто він може бути цивільним, кримінальним, адміністративним, конституційним та іншим.

Це означає, що процесуальна форма є виразником матеріальних норм певних галузей права.

Значення процесуальних елементів для норм конституційного права заключається в тому, що вони, по-перше, встановлюють процесуальні форми здійснення народовладдя-процедуру виборів, діяльність представницьких закладів і таке інше;

по-друге, закріплюють певний порядок діяльності уповноважених суб'єктів, націлених на вирішення конкретних державно – правових ситуацій;

по-третє, наділяють державно-правові відносини загальнообов'язковим характером;

по-четверте, вони є необхідною умовою укріплення законності у сфері державно – правових відносин.

Згідно з цим, можна зробити висновок про автоматичну відповідальність кожної регулятивної галузі матеріального права своєму специфічному виду процесуальної діяльності.

Юридичний процес в конституційному праві дозволяє акцентувати увагу на механізмі дії норм, регулюючих законодавчий процес, процедуру проведення виборів та референдумів, участі різних суб'єктів у політичному процесі.

Відповідно до цього, виборчий процес виступає як самостійна юридична форма відповідного комплексу державно-правових відносин, що обслуговують підготовку і проведення виборів. Так чи інакше, але розкриття поняття виборчого процесу нерозривно пов'язане з юридичним процесом організації і проведення виборів.

Саме тому, виборчий процес можна визначити як технологічну інфраструктуру і форму реалізації конституційних принципів, організації виборів та забезпечення виборчих прав людини і громадянина, в межах передбаченого законом комплексу виборчих дій та процедур, що забезпечують реалізацію політичного права громадян обирати і бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування [5, с. 19].

Виборчий процес реалізується через проведення таких процедур:

- 1) складання списків виборців;
- 2) утворення одномандатних округів;
- 3) утворення виборчих комісій;
- 4) висування та реєстрація кандидатів у депутати, включених до списків партій або блоків, у багатомандатному окрузі та кандидатів у депутати в одномандатних округах;
- 5) проведення передвиборної агітації;
- 6) голосування;
- 7) підрахунок голосів виборців та встановлення підсумків голосування і результатів виборів;
- 8) реєстрація обраних депутатів.

Ці процедури, їх також можна назвати етапами виборчого процесу, включають в себе комплекс виборчих дій, направлених на досягнення певної мети в масштабах однієї процедури або етапу організації та проведення виборів.

На всіх етапах виборчого процесу, особливо під час передвиборної агітації, рівень впливу на електорат із боку ЗМІ стає досить значним. ЗМІ в цьому випадку виступають певним посередником при обміні інформації між суб'єктами виборчих відносин, а особливо між організаторами виборів та виборцями.

При цьому, Закон зобов'язує ЗМІ об'єктивно висвітлювати інформацію щодо підготовки та проведення виборів. Цим самим, Закон стимулює потік інформації і визначає об'єктивність єдиним критерієм її оцінки. Але це все на

Україні є тільки задекларованим і, поки що, не має реального механізму реалізації.

Таким чином, ми розглянули поняття виборчого процесу та зробили загальну характеристику його елементів, і встановили, що при цьому виникає багато проблем і спірних питань, Які конкретно проблеми і які конкретно пропозиції щодо їх вирішення???дослідження яких та розробка, на цій підставі, реальних моделей правового регулювання виборчих правовідносин, покращить хід виборчого процесу і підвищить ефективність виборів.

Зміст

<i>Аніщенко В. О.</i>	3
ЕКОЛОГО-ПРАВОВА ОСВІТА ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В ГАЛУЗІ ПРАВА	
<i>Васильченко О. С., Головач А. А., Філоненко О. А., Черезов Ю. О.</i>	8
ВЗАЄМОВПЛИВ ЕКОЛОГІЇ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА СПОРТУ	
<i>Дрижак В. В.</i>	12
ДЕЯКІ АСПЕКТИ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЗА ШКОДУ, ЯКУ МОЖЕ БУТИ ЗАПОДІЯНО ДОВКІЛЛЮ АБО ЗДОРОВ'Ю ЛЮДЕЙ	
<i>Доній Н. Є.</i>	18
ТЕМА ВПЛИВУ СОЛЯРНОЇ АКТИВНОСТІ НА СОЦІАЛЬНЕ ЖИТТЯ В ДОРОБКУ О. Л. ЧИЖЕВСЬКОГО	
<i>Кисельова М. С.</i>	23
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПОЛЮВАННЯ ТА ВЕДЕННЯ МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	
<i>Колінько С. В., Доній Н. Є.</i>	27
РОЗВИТОК ВЧЕННЯ ПРО НООСФЕРУ: ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СУЧАСНОСТІ	
<i>Коренькова Т. Ю.</i>	31
СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНА РОБОТА ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ ЩОДО ЇХ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ ЯК ЗАСОБУ ЇХ РЕІНТЕГРАЦІЇ	
<i>Лазаренко А. М., Бурлака А. В.</i>	34
ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРУ ЩОДО НАДАННЯ ПОСЛУГ СУРОГАТНОЇ МАТЕРІ	

Лазаренко А. М., Микуця Р. П.	39
ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПЕРЕБУВАННЯ ЧОЛОВІКА ТА ЖІНКИ У ФАКТИЧНОМУ ШЛЮБИ	
Лісова М. А.	42
ЕКОЛОГІЧНИЙ МАРКЕТИНГ І ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	
Лисюк С. М, Пилипенко В. М, Сорокопуд В. Б, Ткаченко І. В.	46
ВПЛИВ СВІТОВИХ ВОЄН НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ	
Махлай О. А.	54
ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАНЬ НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ, ЯК СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА.	
Мельниченко І. В.	59
ОСОБЛИВОСТІ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	
Назарина А. Г., Дрижак В. В.	62
ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	
Подласий Д. В.	67
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННУ ПОРУБКУ ЛІСУ УКРАЇНИ	
Подласа Ю. С.	70
ЗАВДАННЯ, НАПРЯМИ ТА ПРИНЦИПИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Поцелуйко І. В.	73
ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І ЙОГО МОНІТОРИГ	
Прохоренко О. Є.	77
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЗАПОРУКА СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	

<i>Рень Юлія Васи́лівна</i>	82
ЕКОЛОГІЧНІ ЗЛОЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ЩОДО ЇХ ПРИХОВУВАННЯ	
<i>Сакір-Молочко Н. В.</i>	86
ЕКОЛОГІЧНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: НЕОБХІДНІСТЬ, СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ	
<i>Свидиренко Н. М.</i>	84
ГРОМАДСЬКІ РОБОТИ ТА ЇХ РОЛЬ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ	
<i>Третяк А. І.</i>	87
РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ (ОБ'ЄДНАНЬ) У ЗБЕРЕЖЕННІ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА	
<i>Хардіков В. В.,</i>	92
УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ЗАХИСТІ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	
<i>Шевцова О.В.</i>	
ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВА ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ	
<i>Чежегова О. В.</i>	96
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	
<i>Шишова А. Я., Дрижак В. В.,</i>	99
СИСТЕМА ЕКОЛОГІЧНО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ	
<i>Шумейко З. Є., Богомол О. Р.,</i>	104
ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ МАТВІЯ НОМИСА	
<i>Ярошук Р. І.</i>	118
ВИБОРИ, ЯК ОДИН З ГОЛОВНИХ ІНСТИТУТУВ ЗАКОНОДАВСТВА ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ	

Наукове видання

**ПРАВОВІ, СОЦІАЛЬНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ**

*Матеріали
I Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Чернігів, 19 квітня 2018 року)*

Матеріали подано в авторській редакції

Головний редактор – *Ніцимна С.О.*

Відповідальні редактори – *Аніщенко В.О., Пузирьов М. С.*

Підписано до друку 23.04.2018